

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту
Завідувача кафедри публічного управління
Д.держ.упр., проф. Дзюндзюк В.Б.

/Підпис/

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА З ПИТАНЬ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, гр. ППГЗ-1-23.

О. М. Лехан

Науковий керівник

к. держ. упр., доцент

Р.Г. Соболев

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ.....	7
1.1 Зміст процесу реінтеграції ветеранів в Україні.....	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення державної ветеранської політики в Україні.....	14
1.3 Державна політика реінтеграції ветеранів в контексті економічного розвитку України.....	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ.....	28
2.1 Аналіз програми підтримки захисників і захисниць України та членів їх сімей у Харківської області на 2024-2028 роки.....	28
2.2 Оцінка рівня забезпечення потреб ветеранів Харківської області через якість наданих пільг і послуг.....	31
2.3 Закордонний досвід державної політики у процесі реінтеграції ветеранів.....	41
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ.....	46
3.1 Інноваційні програми та сучасні підходи до реінтеграції ветеранів в Україні.....	46
3.2 Психологічні та соціальні аспекти реінтеграції ветеранів в Україні.....	50
3.3 Інститути громадянського суспільства у процесі реінтеграції ветеранів в Україні.....	57
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	69

ВСТУП

Станом на лютий 2022 року в Єдиному електронному державному реєстрі було зареєстровано приблизно півмільйона осіб учасників бойових дій. На 1 серпня 2023 року ця кількість зросла до 908,832 осіб, і з огляду на продовження бойових дій, вона й надалі зростатиме. Як наслідок, кількість військовослужбовців та ветеранів, які потребують підтримки, збільшується, що вимагає від держави та недержавного сектору постійного вдосконалення програм реабілітації, підтримки сімей загиблих та надання допомоги в адаптації до мирного життя.

Згідно дослідження Міністерства у справах ветеранів та даних з Єдиного державного реєстру ветеранів війни, сьогодні в Україні нараховується 1,4 млн ветеранів та ветеранок, 1 млн безпосередньо військовослужбовців які задіяні у захисті країни, та 3,5 млн представників родин ветеранів [22].

На фоні цих цифр зростає потреба у всебічній підтримці ветеранів, військовослужбовців та членів їх родин. Ця підтримка включає психологічну, соціальну та медичну допомогу, а також сприяння в реінтеграції ветеранів у цивільне життя та підвищення якості їх життя. Розробка ефективних державних програм та залучення громадських організацій є необхідними для забезпечення гідного рівня підтримки й сприяння адаптації ветеранів та їх сімей у нових умовах.

Актуальність теми полягає в тому що ветерани, які повертаються з фронту, часто стикаються з викликами, пов'язаними з відновленням свого звичного життя. Це стосується проблем із працевлаштуванням, адаптацією до мирного середовища, а також як наслідок участі у бойових діях різної тяжкості психологічних травм. Такі проблеми можуть призводити до зниження якості життя та емоційного виснаження. Якщо підтримка не буде надана вчасно, це може призвести до девіантної поведінки, що ускладнить інтеграцію ветеранів у суспільство та стане перешкодою для їх подальшого розвитку і нормального

життя. Тому необхідність створення спеціалізованих програм підтримки та проведення активної роботи з реінтеграції є необхідною умовою сьогодення. Така діяльність має включати комплексний підхід, що охоплює психологічну, соціальну та економічну підтримку. Зокрема, важливо розробляти програми, які враховують специфічні потреби військовослужбовців та ветеранів на різних етапах адаптації до мирного життя.

Забезпечення належного рівня допомоги та підтримки військовим і ветеранам є важливим завданням для держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Така допомога може надаватися у створених центрах психологічної реабілітації, професійного навчання та перекваліфікації, а також через посилення співпраці з неурядовими організаціями, які працюють у сфері соціальної підтримки.

Міжнародний досвід таких країн як США, Ізраїль показує, що найефективніші програми включають не лише лікувальні заходи, але й активне залучення ветеранів до суспільного життя через волонтерські та культурні ініціативи. Така всеосяжна система допомоги не тільки сприяє відновленню та збереженню психологічного та фізичного здоров'я, але й підтримує розвиток їхніх професійних навичок, що дозволяє ефективніше інтегруватися в економічне та соціальне життя.

Мета магістерської роботи полягає в визначенні шляхів формування державної політики у сфері реінтеграції ветеранів в умовах гібридних загроз та розробці рекомендацій щодо її вдосконалення

Обрана мета зумовила постановку таких наукових завдань:

- визначити та дослідити теоретичні засади процесу реінтеграції ветеранів в Україні;
- визначити роль держави, недержавного сектору, міжнародних інституцій і організацій в процесі реінтеграції ветеранів в Україні;
- дослідити нормативно-правову базу та державну політику реінтеграції ветеранів в Україні від 2014 року;

- дослідити державні програми та ініціативи, спрямовані на підтримку ветеранів в Україні;
- узагальнити ключові аспекти політики реінтеграції ветеранів в Україні.

Об'єкт дослідження: процес реінтеграції ветеранів в Україні

Предмет дослідження: державна політика реінтеграції ветеранів в Україні

Методи дослідження: Магістерська робота базується на комплексному підході до вивчення об'єкта дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань були застосовані різні дослідницькі методи, зокрема аналіз наукових джерел, що забезпечив теоретичну основу, а також порівняльний аналіз державних політик з реінтеграції ветеранів для визначення найкращих практик, придатних для впровадження в Україні. Порівняльний метод і аналогії використовуються для глибшого розуміння процесу реінтеграції ветеранів та розробки рекомендацій щодо його вдосконалення в Україні.

Практичне значення отриманих результатів: Отримані результати можуть стати основою для розробки та вдосконалення політики реінтеграції ветеранів в Україні, та створенню належних умов для їх повернення до цивільного життя, сприяючи подальшому розвитку суспільства. Результати дослідження можуть бути використані Міністерством у справах ветеранів України, Міністерством соціальної політики України та Кабінетом міністрів України, оскільки ці органи мають відповідні повноваження у сфері реінтеграції ветеранів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами та грантами: апробація наукових результатів була практично реалізована через міжнародну грантову підтримку Міжнародної організації з Міграції (МОМ) у рамках проєкту «Підвищення стійкості українців шляхом зміцнення потенціалу психосоціальної підтримки для ветеранів». Зокрема, в Харкові був створений Сімейний центр соціального супроводу для ветеранів та їхніх родин.

Апробація результатів роботи:

Лехан О.М. щодо забезпечення комплексної програми підтримки захисників і захисниць України та членів їхніх сімей в Харківській області на досвіді ГО «Дружини ветеранів АТО» *IV Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектору безпеки і оборони: виклики сьогодення»: збірник тез доповідей, 28.02.2024 / за ред. Чепеля М.О., Лютого В.М., Мяло В.М., Чупрінової Н.Ю. Вінниця: НА НГУ, 2024. С45-48*

РОЗДІЛ 1 ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

1.1. Зміст процесу реінтеграції ветеранів в Україні

Російська військова агресія проти України, яка розпочалася у 2014 році з анексії Криму та збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях і триває донині, є однією з найсерйозніших криз у сучасній Європі.

Анексія Криму у 2014 році стала першою відкритою фазою російської агресії, супроводжуваною референдумом, який міжнародна спільнота не визнає через порушення норм і стандартів проведення таких заходів. Захоплення Криму стало прецедентом для подальшої агресії на сході України, де за підтримки росії виникли так звані «Донецька» та «Луганська народні республіки».

Російська агресія проти України має кілька основних причин. По-перше, Росія прагне відновити свій статус глобальної держави, використовуючи Україну як інструмент демонстрації сили та впливу.

По-друге, прагнення України до європейської та євроатлантичної інтеграції кремль сприймає як загрозу своїм геополітичним інтересам.

По-третє, внутрішні проблеми росії, включно з економічною кризою та зниженням підтримки влади, можуть провокувати зовнішні авантюри як спосіб відволікання громадськості від внутрішніх негараздів.

Для України наслідки цього є катастрофічними: мільйони біженців, внутрішньо переміщених осіб та значні руйнування інфраструктури – лише частина трагедії. Економічні втрати теж величезні, адже багато промислових об'єктів розташовані в зоні бойових дій або під контролем сепаратистів.

Військова агресія росії проти України є серйозним порушенням міжнародного права та значним викликом для світової спільноти. Цей конфлікт вимагає рішучих дій з боку міжнародної спільноти на захист суверенітету та територіальної цілісності України.

Військова агресія та збройне вторгнення росії на територію незалежної України змусили наше суспільство та державу пережити абсолютно новий досвід, який прямо чи опосередковано вплинув на численні суспільні процеси та суспільство загалом.

В Україні з'явився новий досвід формування соціальної групи – ветеранів і ветеранок, які є захисниками та захисницями незалежності держави. До 2014 року поняття ветеранства зазвичай асоціювалося з чоловіками й жінками, які брали участь у бойових діях під час Другої світової війни, війни в Афганістані або служили в миротворчих місіях під егідою ООН, НАТО та інших міжнародних організацій.

Згідно із Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», статус ветерана війни мають особи, які брали участь у захисті держави або виконували бойові завдання за межами її території. До цієї категорії належать учасники бойових дій, люди з інвалідністю, отриманою внаслідок війни, а також учасники війни [15].

Зокрема, до учасників бойових дій належать особи, які брали участь у виконанні бойових завдань із захисту України у складі підрозділів, з'єднань та об'єднань усіх видів і родів військ Збройних Сил, а також у складі партизанських загонів, підпільних або інших формувань як у воєнний, так і у мирний період [15].

Середньостатистичний ветеран російсько-української війни – це переважно чоловік працездатного віку, зазвичай у віці 30-45 років, який може представляти будь-яку сферу зайнятості. Наразі більшість із них мобілізовані до лав ЗСУ або активно займаються волонтерською діяльністю. Водночас частка жінок серед ветеранів стрімко зростає, і наразі вони становлять близько 9% від загальної кількості [42].

Україна сьогодні стикається з нагальною потребою в реінтеграції своїх ветеранів та ветеранок. Державна політика з питань реінтеграції ветеранів в Україні має глибокі історичні корені, які варто детально розглянути.

Україна має багатовіковий досвід формування і підтримки захисників своєї цілісності й незалежності. Для прикладу можна привести відношення українського суспільства до козаків, які брали участь у війнах, і ці епізоди добре відображаються в художніх творах, зокрема в літературі та мистецтві. Козаки зазвичай зображуються як героїчні, мужні та самовіддані борці за свободу та незалежність України.

Розглянемо декілька відомих прикладів, які ілюструють це відношення. Тарас Шевченко у своїх віршах, таких як «Гайдамаки» [44] та «Іван Підкова» [45] оспівує героїзм козаків, їхню відвагу та непохитну боротьбу за волю українського народу.

Т. Шевченко часто використовує образи козаків, щоб підкреслити національну ідентичність та патріотизм. Однією з найвідоміших картин Іллі Рєпіна є «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Рєпін зобразив козаків як веселих, відважних та незалежних людей, які наслідуються кинути виклик навіть наймогутнішим противникам.

Козаки у художніх творах зображуються як символи української свободи, героїзму та національної ідентичності. Вони є оспіваними героями, які боролися за незалежність України, і таким чином відіграли важливу роль у формуванні національної свідомості. Художня література та мистецтво допомагають зберегти та передати ці цінності наступним поколінням, підкреслюючи важливість українського війська в історії та культурі України. Уже за часів Гетьманщини за віддану службу козаки отримували земельні наділи, та певні пільги, а також привілеї у суспільстві.

Тож в українському суспільстві ще з давніх часів ветерани війн, воїни, які поверталися додому після військових кампаній, завжди мали особливий статус. Вони були тими, хто несе на собі важкий тягар війни, і суспільство завжди намагалося забезпечити їм відповідні умови після повернення їх до мирного життя.

Після здобуття Україною незалежності, питаннями ветеранів займалася Державна служба з питань інвалідів та ветеранів війни України при

Міністерстві соціальної політики. Цю службу ліквідували у 2014 році, замість неї було створено Державну службу України у справах ветеранів, яку у 2018 році реорганізували у Міністерство у справах ветеранів.

На початку незалежності в Україні відсутні були чіткі стратегії щодо реінтеграції ветеранів. Велика кількість ветеранів Афганістану, а пізніше і з інших військових конфліктів де наші воїни під егідою ООН брали участь, змушені були самотійно шукати засоби інтеграції в громаду та ринок праці.

В Україні з початком російської агресії 14 квітня 2014 року Рада національної безпеки і оборони України оголосила Антитерористичну операцію (АТО), яка тривала до 30 квітня 2018 року. Після цього розпочалася операція Об'єднаних сил (ООС). Відтоді питання реінтеграції ветеранів війни набуло особливого значення в законотворчій діяльності, а також у перегляді функцій і завдань державних установ.

За результатами дослідження Українського ветеранського фонду, проведеного у січні 2023 року, 63% українців мають у родині когось, хто проходив або проходить службу у Збройних силах України чи інших збройних формуваннях. Тому питання реінтеграції учасників бойових дій вже зараз набуває особливої актуальності та стає одним із ключових викликів для українського суспільства [42].

Сучасні ветерани, повертаючись з війни, стикаються з багатьма труднощами, серед яких наявність травмуючого досвіду, адаптація до мирного життя, пошук роботи, а також лікування фізичних, непорозуміння з найближчим оточенням. В Україні функціонують різноманітні державні програми підтримки ветеранів, а також активно діють численні громадські організації та волонтерські ініціативи.

Теоретичну базу досліджуваної проблематики складають праці іноземних науковців, які аналізували стресові явища та посттравматичний стресовий розлад у ветеранів в'єтнамської та інших воєн. Серед цих авторів можна виокремити А. Арнольда, С. Бентлі, К. Бланка, Д. Бредлі, Де. Фаціо, В. Емері, Б. Гріна та інших.

Питанням психологічної та соціальної адаптації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, приділили увагу також М. Романюк і його співавтори.

Серед наукових праць, присвячених інтеграції та соціалізації учасників бойових дій та постраждалих від збройних конфліктів, заслуговують на увагу дослідження В. Акіменка, П. Померанцева, Н. Гуменюк, Я. Грицака та інших. Вивченням питань психологічної реінтеграції осіб, які зазнали впливу військових конфліктів, займаються Ю. Павлова, Ю. Давиденко та М. Акритова. Їхні роботи зосереджені на розробці практичних програм, спрямованих на допомогу людям, які через ПТСР стикаються із соціальною дезадаптацією.

Ю. Бойко-Бузіль під поняттям «реінтеграція» вбачає возз'єднання, «відновлення втраченого людиною відчуття особистої цілісності, соціальної інтегрованості та громадянської консолідованості [3].

Термін «реінтеграція» також використовується у контексті деокупації та повернення тимчасово окупованих українських територій. Він розглядається як один із ключових елементів Комплексних стандартів ООН з роззброєння, демобілізації та реінтеграції. У цьому контексті реінтеграція охоплює підтримку груп осіб, спрямовану на відновлення їхніх прав і можливостей, повернення до активного суспільного життя, створення сприятливих умов для проживання, а також забезпечення соціальної, медичної, психологічної та матеріальної допомоги. Окрім цього, передбачено створення механізмів для компенсації майнових та моральних втрат [33].

На сьогоднішній день відсутнє єдине формулювання терміну «реінтеграція», незважаючи на те, що цей термін згадується в нормативно-правових актах України.

Так, у ст. 16 Закону України «Про соціальні послуги» реінтеграція розглядається як «соціальна послуга, що передбачає узгоджену діяльність фахівців, спрямовану на надання постійної або систематичної комплексної допомоги» [14].

У статті 16 Конвенції про права осіб з інвалідністю вказано, що реінтеграція має відбуватися в середовищі, яке підтримує покращення здоров'я, благополуччя, самоповаги, гідності та незалежності особи, а також враховувати потреби, зумовлені віковими та статевими особливостями [18].

Сьогодні сам термін вкоренився в українському суспільстві та активно використовується, але його тлумачення залежить від авторського задуму. Наприклад згідно із Тлумачним словником-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи процес реінтеграції розглядається як входження людини в суспільство як активного та самостійного учасника соціальних відносин, який включає відновлення втрачених соціальних зв'язків і досягнення належного емоційного стану [40].

Згідно дослідження В. Явіра реінтеграція описується як процес, через який колишні учасники бойових дій переходять до цивільного життя, набуваючи новий статус та забезпечуючи себе стабільним джерелом доходу та роботою. Це соціально-економічний процес, що триває без чітко визначеного часу, відбувається здебільшого на рівні місцевих громад і дозволяє екс-комбатантам адаптуватися до цивільного життя та забезпечити себе роботою й фінансовою стабільністю [47].

Варто зауважити, що реінтеграція є процесом, в якому важливу роль відіграють як державні органи та інституції (вони є активними впливовими суб'єктами, що надають послуги), так і окремі індивіди (які є отримувачами послуг і на яких спрямований цей вплив). Це двостороння взаємодія між надавачем і отримувачем послуг, що сприяє відновленню соціально-психологічного балансу. Такий підхід є основою для зміцнення суспільної єдності, стабільності та забезпечення прав людини, що, в свою чергу, визначає шлях до безпечного майбутнього.

Здебільшого поняття реінтеграції ветеранів в Україні стосується процесу повернення людей з бойовим досвідом до цивільного життя після служби. Цей процес сьогодні включає широкий спектр заходів та підтримки, спрямованих на те, щоб ветерани могли успішно адаптуватися до мирного життя та знайти

своє місце в суспільстві. Зазвичай в понятті реінтеграція вкладають такі аспекти:

- психологічна підтримка: допомога ветеранам у подоланні психологічних травм внаслідок бойових дій та інших психологічних проблем, які можуть виникати після військової служби;
- медичне забезпечення: надання медичних послуг, включаючи лікування фізичних травм та хвороб, отриманих під час виконання професійних завдань;
- соціальна підтримка: допомога у вирішенні соціальних питань, таких як житло, соціальні пільги, юридична допомога тощо;
- професійна реабілітація: професійне навчання, перекваліфікація та працевлаштування, щоб допомогти ветеранам знайти роботу та забезпечити фінансову стабільність для родини;
- громадська інтеграція: створення умов для активної участі ветеранів у житті громади.

Проаналізувавши нормативні документи та наукові праці, можна зробити такий узагальнююче поняття: *Реінтеграція ветеранів* – це комплексний процес, спрямований на забезпечення успішного повернення ветеранів до цивільного життя після участі в бойових діях або служби у військових структурах і цей процес має охоплювати різні аспекти життя ветеранів.

Першим кроком у забезпеченні гідної реінтеграції ветеранів є створення ефективної системи соціальної підтримки. Ця система повинна включати безбар'єрний доступ до медичних послуг, психологічної допомоги, професійної реабілітації та навчання, а також допомогу у трудовій адаптації. Важливо забезпечити, щоб ці послуги були доступні якнайближче до місць проживання ветеранів, щоб вони могли легко скористатися ними, ідеальним варіантом забезпечення комплексності цих послуг, це створення спеціальних центрів надання соціальних послуг для ветеранів.

Загалом, гідна реінтеграція ветеранів в Україні потребує комплексного підходу, що охоплює як матеріальну, так і соціальну складові. Вона вимагає спільних зусиль держави, громадських організацій, бізнесу та суспільства в цілому. Тільки таким чином можна забезпечити повноцінне включення ветеранів у життя країни та відновлення їхнього гідного статусу в суспільстві.

1.2 Нормативно-правове забезпечення державної ветеранської політики в Україні

З 2014 року, а особливо після 24 лютого 2022 року, терміни та концепти, що використовувалися як міжнародними, так і українськими дослідниками для опису російської агресії та військового вторгнення в Україну, змінювалися залежно від розвитку подій на фронті. Найпоширенішими були такі вирази, як російсько-українська війна, збройний конфлікт, військове вторгнення, локальна війна, війна, а також терміни «АТО» та «ООС». Останні два терміни офіційно визначали діяльність українських військових сил на сході країни в період з 14 квітня 2014 року до 24 лютого 2022 року. Оскільки ці терміни широко застосовувалися в українському законодавстві та суспільному обговоренні, важливо глибше з'ясувати їх точне значення.

Антитерористична операція (АТО), відповідно до положень Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (2003, ст. 1), являє собою систему спеціальних скоординованих заходів, що спрямовані на виявлення, попередження та припинення терористичних актів, звільнення заручників, охорону безпеки громадян, нейтралізацію терористів та зменшення наслідків терористичних дій. Рішення про її початок було ухвалено 12 квітня 2014 року Радою національної безпеки і оборони України, а 13 квітня воно було офіційно оголошено [11].

Згідно із Законом України «Про особливості державної політики щодо забезпечення суверенітету України на тимчасово окупованих територіях

Донецької та Луганської областей» (втратив чинності від 07.05.2022), Операція Об'єднаних Сил (ООС) була спрямована на гарантування національної безпеки та оборони, а також на запобігання та стримування збройної агресії Російської Федерації на території зазначених областей. Операція здійснювалася з 30 квітня до 24 лютого 2022 року.

Ветеранами АТО/ООС є військовослужбовці, які брали участь у цих операціях для захисту українських територій та були демобілізовані через завершення служби, стан здоров'я або травми, отримані під час бойових дій. Згідно з Законом України «Про соціальні послуги», соціальна інтеграція та реінтеграція визначаються як «комплексна соціальна послуга, що включає скоординовану роботу фахівців для надання постійної або систематичної допомоги» [14].

Згідно з основним нормативним актом для ветеранів війни в Україні - Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993, ст. 4-11), ветеранами вважаються особи, які брали участь у захисті держави або в бойових діях на території інших країн.

Зокрема, відповідно до цього закону, ветеранами війни є: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни. Закон також передбачає розподіл статусу ветерана війни на три основні категорії [15]:

- учасники бойових дій – це «особи, які виконували бойові завдання по захисту Батьківщини в складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань різних видів та родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), партизанських загонів та підпілля, а також в інших формуваннях, як під час воєнних, так і мирних умов» [15]. Порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій визначається постановою Кабінету Міністрів України [15].

- особи з інвалідністю, отриманою внаслідок війни. Особи, які стали інвалідами внаслідок війни, вважаються такими, що належать до категорії військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які зазнали поранення, контузії, каліцтва або захворювання під час захисту Батьківщини, виконання військових обов'язків чи перебування на

фронті, в партизанських загонах, підпільних організаціях та інших формуваннях, визначених законодавством України, у районах бойових дій, прифронтових зонах залізниць, на будівництві оборонних ліній, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Другої світової воєн або під час участі в бойових діях у мирний час. Порядок надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни визначається постановою Кабінету Міністрів України [30].

- учасники війни (переважно люди, які служили в радянській армії під час II Світової війни, а також працівники тилу, які здійснювали тилове забезпечення, працювали на підприємствах оборонного комплексу, працювали на відбудові об'єктів господарського та культурного значення та ін.).

А. Артеменко та Е. Батаєва у своїй роботі “Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС” [20] аналізують еволюцію та широту поняття “ветеран” в українському законодавстві та суспільній свідомості. Вони підкреслюють вплив історичних, культурних факторів та специфіки військових дій на території України. Яскравим прикладом цього є те, що з 2014 року до Закону України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» було внесено близько 48 змін (станом на березень 2023 року). Цей закон охоплює понад 50 категорій осіб, які можуть отримати статус ветерана війни. Така ситуація зумовлена багатим на військові конфлікти історичним контекстом нашої країни.

Можна повністю погодитись із дослідженням Н. Тілікіної та І. Пеша, що в умовах триваючих бойових дій в Україні кількість ветеранів та учасників бойових дій буде, ймовірно, збільшуватись, оскільки багато з них через травми не зможуть повернутись до служби в Збройних Силах України або Територіальній обороні. Значний ріст числа ветеранів очікується після завершення російсько-української війни або з припиненням активних бойових дій [21].

Прогнози щодо тривалості війни залишаються невизначеними, тому вже зараз необхідно працювати над створенням механізмів для плавного переходу

ветеранів до мирного життя. Цей процес має включати швидку реінтеграцію в суспільство, розробку та реалізацію державної політики, спрямованої на захист і підтримку ветеранів, розширення доступу до соціальних послуг і підвищення рівня обізнаності щодо їхніх прав та можливостей отримання необхідної допомоги.

Наразі в Україні відсутня єдина національна стратегія інформування ветеранів про пільги та послуги, а також відсутній централізований ресурс, де можна знайти узагальнену інформацію, покрокові інструкції та контакти відповідних державних органів відповідно до діючих законодавчих актів.

На сьогодні в Україні здійснюється велика кількість державних та громадських ініціатив, спрямованих на соціально-психологічну підтримку ветеранів, їхнє працевлаштування, навчання та відкриття власного бізнесу. Реалізуються програми та проєкти, що допомагають інтегрувати військовий досвід у цивільне життя, забезпечуючи навчання та фінансову допомогу для створення власної справи. Проте, на жаль, комплексний підхід до організації підтримки ветеранів під час їх реінтеграції у цивільне життя відсутній, а чинні ініціативи не завжди добре скоординовані. Розрізненість ресурсів, безсистемний підхід і недостатній рівень інформування ускладнюють ветеранам доступ до необхідної юридичної, соціальної, психологічної та фінансової допомоги.

Згідно Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [15] учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни, забезпечуються щорічним медичним оглядом і диспансеризацією, безкоштовним наданням деяких (визначених законом) видів ліків та медичних засобів, безкоштовним зубопротезуванням, пільгами на проїзд, забезпеченням земельними ділянками, а також різними видами матеріальної та фінансової допомоги. Питання безкоштовного надання ліків і медичних засобів також регулюються окремими підзаконними нормативно-правовими актами [24].

Допомога особам, хто був або є у полоні, здійснюється згідно з Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» [13].

Питання надання ветеранам санаторно-курортного лікування регулює Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їхніх сімей» [28].

Порядок забезпечення ветеранів допоміжними засобами реабілітації та виробами протезування підвищеної функціональності за новітніми технологіями регулюється відповідними нормативно-правовими актами [29].

Надання безкоштовної психологічної допомоги та психологічна реабілітація військовослужбовців і ветеранів війни визначена Порядком проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та іншими підзаконними нормативно-правовими документами [32].

Пільги та компенсації за житлово-комунальні послуги, тверде паливо та скраплений газ для військовослужбовців і ветеранів війни встановлюються відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі аспекти надання житлових субсидій і пільг на оплату житлово-комунальних послуг, а також придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі».

Додатково, питання надання автомобілів, протезів і реабілітаційних засобів особам з інвалідністю регулюються Постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі аспекти соціального захисту осіб з інвалідністю».

Також, регулювання забезпечення житлом військовослужбовців і ветеранів, надання їм житлових кредитів, поліпшення житлових умов, а також

видача позик на будівництво індивідуальних житлових будинків здійснюється на підставі вищезгаданого Закону та відповідних урядових постанов [26].

Для забезпечення трудових прав учасників бойових дій та осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни, встановлені певні гарантії щодо їх повернення на роботу: збереження робочого місця та посади, а також зарахування періоду служби в армії до загального трудового стажу. Такі особи мають право на особливі умови працевлаштування, зокрема: на отримання першого робочого місця для молоді, що завершила військову службу, прийняття на роботу без випробувального терміну, пріоритет при залишенні на посаді та перевагу при працевлаштуванні. Крім того, особи з інвалідністю внаслідок бойових дій мають гарантії щодо працевлаштування та захист від змін умов праці чи звільнення.

Учасники бойових дій та особи з інвалідністю в наслідок бойових дій мають доступ до соціального захисту у випадку безробіття, включаючи отримання фінансової підтримки через загальнообов'язкове державне соціальне страхування, отримання безкоштовних соціальних послуг, таких як консультації, професійна підготовка та підтримка самозайнятості. Ветерани війни мають право на соціальну та професійну адаптацію після звільнення з військової служби [12].

З метою підтримки власної бізнес-ініціативи серед учасників бойових дій та осіб з інвалідністю, постраждалих від війни, державою передбачено такі заходи:

1. Звільнення від обов'язку нарахування та сплати податків [15].
2. Можливість відстрочки сплати нарахованого та утриманого податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску до бюджету [15].

Аналіз поточної нормативної бази, яка регулює соціальний захист і підтримку ветеранів війни, показує, що ця система складна та має різні гілки, які підпорядковані різним міністерствам.

Державні пільги та соціальні гарантії, які передбачені для ветеранів війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їхніх родин, можуть бути надані через різні програми та установи.

Нормативні документи спрямовані на забезпечення державної соціальної підтримки всім категоріям захисників Батьківщини, починаючи з ветеранів Другої Світової війни, і вони постійно адаптуються до сучасних умов військового стану. Проте, форма та методики якими викладаються закони та підзаконні акти, можуть ускладнювати їх зрозуміння для людей без юридичної освіти.

Отже, Україна має велику кількість законів, постанов, та нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав ветеранів. Проте, існує потреба в узгодженні та удосконаленні цих нормативних актів для забезпечення їхньої ефективності та доступності. Реалізація положень ветеранської політики може бути недостатньою через різноманітні фактори, такі як недостатня фінансова підтримка з боку держави, бюрократичні перешкоди та недостатня увага з боку суспільства.

Також важливо враховувати реальні потреби та проблеми ветеранів при формулюванні та вдосконаленні законодавства. Особливо це стосується таких важливих сфер життя як медична допомога, психологічна підтримка, соціальне забезпечення, трудова реабілітація та доступ до отримання пільгового житла.

Важливо залучати ветеранів до процесу формування та вдосконалення ветеранської політики. Їхній досвід та знання можуть бути цінними для виявлення проблем та пошуку раціональних рішень. Також важливо вивчати та адаптувати кращий міжнародний досвід у сфері ветеранської політики для покращення вітчизняного законодавства. Це може допомогти впровадженню новаторських підходів та ефективних механізмів захисту прав ветеранів.

Узагальнюючи, варто зазначити про необхідність постійного аналізу та удосконалення законодавчої бази та нормативно-правового регулювання ветеранської політики в Україні з метою забезпечення належних умов життя та підтримки тих, хто віддав своє життя і здоров'я за державу.

1.3 Державна політика реінтеграції ветеранів в контексті економічного розвитку України

Повномасштабна війна, розпочата Росією в лютому 2022 року, спричинила суттєві зміни в економіці України. У 2022 році ВВП України скоротився на 29,1% через втрату територій, знищення інфраструктури, скорочення виробництва та масову міграцію, у II кварталі 2022 року реальний ВВП скоротився на 36,9% у річному вимірі, але НБУ та уряду вдалося стабілізувати ситуацію [25].

У період 2023–2024 роки відбулося незначне економічне зростання, але через високі витрати на війну, відсутність повного доступу до окупованих територій, знищені посівні площі, зруйновані дороги, мости, підприємства, житлові будинки та енергетична інфраструктура. Вартість відновлення інфраструктури оцінюється в сотні мільярдів доларів. Руйнування об'єктів енергетики призводить до перебоїв у роботі бізнесу, промисловості та зниження продуктивності. Блокада чорноморських портів різко скоротила експорт зерна, металургійної продукції та інших товарів, які є основними експортними категоріями України. Запуск альтернативних шляхів постачання (через Дунай, залізницю, автошляхом) не компенсує втрат через обмежену пропускну здатність. Мільйони українців втратили роботу через закриття підприємств й вимушене внутрішнє переміщення. Більше 8 мільйонів осіб емігрувала, що зменшило кількість робочої сили, проте полегшило тиск на ринок праці. [16].

Понад 44% внутрішньо переміщених осіб працездатного віку не отримують доходу, і тому потребують соціальної допомоги, роботи та житла [17].

Відновлення економіки України потребуватиме масштабних інвестицій, ефективного управління ресурсами та довгострокової міжнародної підтримки. Проте країна зберігає потенціал для розвитку завдяки багатим ресурсам, освіченій робочій силі та інтеграції в європейські ринки.

Ватро зауважити що ветерани є важливим людським ресурсом для розбудови економіки країни, адже вони володіють унікальними навичками, досвідом і рисами характеру, які є цінними для розвитку різних секторів економіки.

Професійна реінтеграція ветеранів є надзвичайно важливою частиною їхнього повернення до мирного життя після служби у різних військових формуваннях. Вона не лише допомагає ветеранам адаптуватися до нових умов, а й сприяє їхньому особистісному розвитку, психоемоційному відновленню та соціальній інтеграції.

Значущим досягненням є ґрунтовне дослідження досвіду війни ветеранів та аналіз процесу їхнього повернення і реінтеграції до цивільного життя, проведене у 2023 році колективом авторів за підтримки ГО «Ветеран Хаб». Особливу цінність у цьому дослідженні становить розроблена мапа шляху ветерана та ветеранки, яка охоплює всі етапи життя воїна. Вона може стати основою для створення державних, регіональних та локальних програм, спрямованих на підтримку успішної реінтеграції у суспільне життя [46].

Український ветеранський фонд також у 2023 році провів низку соціологічних опитувань, які стали корисними для дослідження професійної реінтеграції ветеранів, зокрема ті, що стосуються образу ветерана та перешкод при працевлаштуванні [36].

У дослідженні Л. Яценко висвітлено проблеми працевлаштування ветеранів та пов'язані з цим суспільні виклики. Попри значний інтерес з боку громадськості, вітчизняних та міжнародних організацій, а також науковців, варто зазначити, що кількість українських публікацій, присвячених цій темі, залишається невеликою. Це підкреслює необхідність подальших досліджень, а також розробки й впровадження програм, засобів і механізмів для підтримки реінтеграції ветеранів у цивільне життя, на ринок праці та в освітню сферу.

Згідно результатів соціологічного дослідження яке приводив Український ветеранський фонд та МОМ серед основних проблем, з якими стикаються ветерани на ринку праці, виділяються:

- відсутність перспектив на роботі - 30%,
- відсутність офіційного працевлаштування - 25%,
- невідповідність кваліфікації - 11%,
- упереджене ставлення з боку колег через статус учасника бойових дій - 11%,
- упереджене ставлення роботодавця - 10% [37].

Опитування 2023 року демонструє песимістичні очікування ветеранів щодо працевлаштування: 82,9% вважають, що ймовірність виникнення таких проблем є високою або дуже високою. Крім того, 88,9% респондентів прогнозують відсутність інклюзивного робочого середовища [36].

Такі результати дослідження говорять про те, що сьогодні існують перепони що перешкоджають дієвій реінтеграції ветеранів на ринку праці. Це зумовлює перегляд вже наявних програм та зміни підходів під час планування нових програм з урахування реальних потреб ветеранів.

Заснування власної справи для ветерана може виявитися оптимальним вибором порівняно з найманою працею, враховуючи низку суттєвих чинників.

Власний бізнес дозволяє ветеранам приймати самостійні рішення, визначати напрями діяльності та реалізовувати власні ідеї, що сприяє підвищенню рівня їхньої самооцінки та впевненості в собі.

Підприємницька діяльність дозволяє адаптувати робочий графік до власних потреб і можливостей, що є важливим для ветеранів, які можуть стикатися з фізичними чи психологічними наслідками військової служби.

Власний бізнес може забезпечити вищий дохід та стабільність, ніж робота за наймом, особливо за умови правильної організації та ефективного управління.

Ветерани, які відкривають власну справу, не лише сприяють власному професійному розвитку, але й створюють робочі місця для інших, що підвищує їхню значущість у громаді та зміцнює соціальні зв'язки.

Підприємництво може слугувати засобом подолання посттравматичних проявів, оскільки сприяє залученню до активної діяльності та сприяє

формуванню позитивного мислення. Створення бізнесу дає змогу ветеранам знайти новий сенс після завершення військової служби, що є важливим для їхньої психологічної адаптації. Власна справа може стати платформою для самореалізації, подолання травматичних досвідів і створення нової ідентичності

Ветерани часто мають унікальні навички, досвід і бачення, які можуть бути успішно втілені в бізнесі. Власна справа дає змогу створювати продукти чи послуги, які відповідають їхнім цінностям або допомагають іншим ветеранам.

Ці чинники підкреслюють значущість підтримки ветеранів у започаткуванні власного бізнесу як інструменту їхньої професійної, соціальної та психологічної реінтеграції. Власна справа для ветерана – це шлях до незалежності, розвитку і можливість зробити позитивний внесок у суспільство.

Наразі в нашій країні професійний розвиток активно підтримується Міністерством у справах ветеранів через Український ветеранський фонд, який пропонує державні грантові програми для започаткування власного бізнесу або розширення вже існуючої справи для ветеранів.

В Україні діють такі програми:

Грант для ветеранів та членів їхніх сімей «Є-РОБОТА» Фонд соціального страхування та Фонд підтримки малого бізнесу надають гранти для створення або розвитку бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та їхнім сім'ям. Сума гранту становить від 250 тисяч до 1 мільйона гривень. Право на отримання такого гранту мають ветерани, родини ветеранів, особи з інвалідністю в наслідок війни, фізична особа підприємець, яка є представником даних категорій. Розпорядником коштів Фонду є Державний центр зайнятості. Допомога надається у вигляді безповоротної, на створення власної справи або масштабування вже існуючої [5].

Грант на власну справу до 250 тис грн можуть отримати молоді підприємці до 25 років мають можливість подати заявки на гранти до 150 тисяч гривень для започаткування власного бізнесу в рамках програми «Власна Справа». Цей грант доступний через портал Дія, і дає можливості молодим

людям розпочати власну справу. Через три роки такі підприємці можуть повторно отримати грант, але уже на 250 тисяч, і при умові створення двох робочих місць [21].

Грант на сад [6] ця програма направлена на фінансування створення саду, виноградника, ягідника або теплиці. Міністерство аграрної політики створили перелік рослин які можна обрати для створення свого саду чи теплиці. Найбільшу суму коштів можна отримати за вирощування, лохини, чорниці груші або яблука - 400 тис грн. за га. Трохи менше можна отримати на вирощування черешні 350 тис грн. на 1 га.

Програма «Своя теплиця» надає свободу вибору культур для вирощування. Можна обирати будь-які рослини, що підходять для тепличного господарства: овочі, ягоди, зелень або квіти. Кількість рослин у теплиці чи саду визначається індивідуально. Однак, у межах грантової програми діють конкретні вимоги до площі проєктів. А саме площа саду повинна бути не меншою за 1 гектар і не перевищувати 25 гектарів. Якщо площа теплиці становить від 0,4 до 0,6 гектара, державна підтримка може сягати 2 млн гривень. Для теплиць площею від 0,8 до 1,2 гектара передбачене фінансування до 3,5 млн гривень. У разі реалізації проєктів на площі від 1,6 до 2,4 гектара, держава може надати до 7 млн гривень [10].

Грант на створення переробного підприємства. [7]. Грантова програма «Новий рівень» створена для підтримки переробних підприємств, надаючи можливість отримати фінансування до 8 мільйонів гривень для розвитку бізнесу. Заявку на участь у програмі можуть подавати як досвідчені підприємці, так і новачки, які лише планують розпочати власну справу. Для цього необхідно зареєструватися на порталі «Дія» та подати бізнес-план, що обґрунтовує перспективність проєкту. Програма спрямована на стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць та підтримку підприємництва в Україні.

Seeds of Bravery грантова підтримка українським технологічним стартапам малим й середнім підприємствам [8]. Проєкт направлений на

сприяння інтеграції інноваційних компаній України до європейських інноваційних екосистем, забезпечити безперервність їх діяльності, а також підтримати розширення бізнесу на європейські ринки.

Участь у конкурсі можуть брати компанії, які зареєстровані в Україні, або ті, що після 24 лютого 2022 року були переміщені чи зареєстровані в одній із держав-членів Європейського Союзу. У межах конкурсу доступні гранти розміром від 10 000 до 50 000 євро на реалізацію наступних програм:

Бізнес та інноваційні послуги - підтримка підприємств у впровадженні сучасних бізнес-моделей та інновацій;

Інноваційне підприємництво - стимулювання розвитку стартапів і підприємств з високотехнологічним потенціалом;

Deep Tech Incubators - сприяння створенню та розвитку інкубаторів глибоких технологій;

Відбудуй Україну - проекти, спрямовані на підтримку відновлення України;

Розширення та прискорення Deep Tech - ініціативи для масштабування інноваційних технологій та прискорення їх виходу на ринок.

Цей конкурс створює унікальну можливість для українських компаній інтегруватися в глобальні інноваційні процеси, сприяти їхньому розвитку та виходу на нові ринки.

Також важливим етапом розбудови ветеранської політики у напрямку працевлаштування ветеранів є відкриття у серпні 2024 року е-Карти вакансій державної служби та органів місцевого самоврядування для ветеранів і ветеранок [22].

Мета сервісу - сприяти ветеранам і ветеранкам у пошуку роботи, спрощуючи процес працевлаштування, зокрема на державну службу. Платформа надає можливість обирати вакансії в різних регіонах країни, ознайомлюватися з детальним описом функціональних обов'язків, вимог до кандидатів, рівнем заробітної плати та контактною інформацією для зворотного зв'язку. Крім того, сервіс допомагає у визначенні найбільш відповідних

пропозицій залежно від досвіду, навичок і уподобань користувачів, забезпечуючи підтримку на кожному етапі працевлаштування.

Отже, економічний аспект ветеранської політики включає підтримку зайнятості, створення умов для професійної реабілітації, сприяння підприємницькій діяльності, а також розвиток соціального підприємництва. Ці напрями є ключовими для зменшення економічної вразливості ветеранів та їхніх сімей, а також дає можливості для використання їхнього потенціалу у відбудові країни.

Процес реінтеграції ветеранів в Україні є важливим етапом соціальної адаптації осіб, які повертаються з зони бойових дій. Україна активно розробляє і впроваджує програмні ініціативи для підтримки ветеранів, однак ця сфера ще потребує значних вдосконалень. Актуальними є питання надання психологічної допомоги, соціального супроводу, підтримки у працевлаштуванні та адаптації в цивільному суспільстві. Водночас, необхідно вдосконалювати координацію між державними та недержавними організаціями, що працюють у цьому напрямку.

Сполучені Штати Америки мають багатий досвід у сфері реінтеграції ветеранів, завдяки комплексній державній політиці, яка охоплює всі аспекти соціальної підтримки. Модель США може слугувати корисним орієнтиром для України, але врахування специфіки української соціально-економічної ситуації є необхідним для адаптації цих практик.

Правова основа ветеранської політики в Україні потребує подальшої деталізації та удосконалення. Основою для реінтеграції ветеранів є закони, що гарантують соціальні пільги та допомогу, однак недостатньо чітке регулювання деяких питань призводить до труднощів у практичному застосуванні. Важливо удосконалити нормативно-правову базу, а також забезпечити її ефективну реалізацію на всіх рівнях управління, зокрема в контексті забезпечення доступу до соціальних послуг, медичної допомоги та психологічної підтримки.

Загалом, процес реінтеграції ветеранів в Україні є важливою складовою частиною державної політики, яка потребує подальших досліджень та

вдосконалення на основі позитивного досвіду міжнародних практик, зокрема США.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

2.1 Аналіз програми підтримки захисників і захисниць України та членів їх сімей у Харківській області на 2024-2028 роки

Харківська область є єдиною з найбільших постраждалих від війни регіонів України, де тисячі військовослужбовців беруть участь у захисті держави, а їх сім'ї переживають значні труднощі внаслідок воєнних дій. Це створює нагальну потребу в розробці комплексної Програми підтримки, яка забезпечує належну соціальну, психологічну, економічну та правову допомогу захисникам і захисникам та їхнім родинам.

За даними Харківської обласної військової адміністрації чисельність Захисників і Захисниць України (учасники бойових дій): на 01.2022 – 19169 осіб на 05. 2024 – 47193 осіб. Чисельність осіб з інвалідністю внаслідок війни: на 01.2022 – 690 осіб на 05.2024 – 1669 осіб. Чисельність членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України на 01.2022 – 412 осіб на 05. 2024 – 4008 осіб. Звільнені з військової служби (повертаються до цивільного життя): на 05. 2024 – 4296 осіб.

Аналіз статистичних даних Харківської обласної військової адміністрації демонструє суттєве зростання кількості Захисників і Захисників України, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих, а також військовослужбовців, які звільняються з військової служби та повертаються до

цивільного життя. Ці тенденції вимагають швидкого реагування через розширення існуючих програм соціального захисту.

Комплексна Програма підтримки захисників і захисниць України та членів їхніх сімей у Харківській області на 2024-2028 роки передбачає загальний обсяг фінансування 549,700 млн. На 2024 рік Програмою передбачено 113,020 млн грн. Зокрема програма покривала у 2024 році:

Профінансовано 685,238 тис. грн щомісячна адресна грошова допомога для покриття витрат на оплату житлово-комунальних послуг членам сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України 486 осіб.

Профінансовано 7,552 млн грн щомісячна адресна виплата дітям загиблих воїнів (в розмірі 8 тис. грн щомісяця) 349 дітей.

Профінансовано 234,990 тис. грн часткова грошова компенсація за виготовлення та встановлення пам'ятних знаків (надгробків) на могилах загиблих (померлих) захисників і захисниць України 9 осіб. Профінансовано 2,800 млн грн. Одноразова адресна допомоги особам, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та матеріальна допомога мешканцям Харківської області, які опинилися в скрутній життєвій ситуації (для осіб, які звільнені з полону) 39 осіб.

Кількість здобувачів освіти, яким надається державна цільова підтримка для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Фахова передвища освіта - 1 особа, з числа учасників бойових дій. Вища освіта – 283 особи з числа учасників бойових дій, 6 осіб – з числа осіб з інвалідністю внаслідок війни. За рахунок коштів обласного бюджету передбачено надання адресної грошової допомоги на часткову компенсацію (у розмірі 50% від вартості навчання оплати за навчання захисникам і захисницям України, які є мешканцями Харківської області та здобувають вищу освіту у закладах вищої освіти Харківської області за рахунок власних коштів.

Комунальне некомерційне підприємство Харківської обласної ради «Обласний госпіталь ветеранів війни» Проліковано за 5 місяців 2024 року –

1759 ветеранів війни, у тому числі 290 осіб за пакетом «Реабілітаційна допомога дорослим і дітям у стаціонарних умовах».

За 5 місяців 2024 року практичні психологи соціальних установ провели 653 індивідуальних та 81 групове заняття, якими охоплено 834 пацієнта.

І це дуже низький показник, враховуючи потреби населення, для порівняння два практичні психологи ГО «Дружини ветеранів АТО» тільки у місті Харків провели за 5 місяців 611 годин безкоштовних консультацій: 547 годин індивідуальних, 64 години групових, загальна кількість людей, які звернулися за допомогою - 648 людей.

Це свідчить про необхідність розширення доступу до психологічної допомоги, проведення ефективної інформаційної кампанії серед ветеранської спільноти, оптимізації роботи психологічних служб та залучення більшої кількості фахівців для ефективного задоволення потреб громадян.

Реалізація Комплексної Програми у 2024 році забезпечує важливість адресного підходу для підтримки родини загиблих, дітей, звільнених із полону, а також осіб, які постраждали від війни. Виділені кошти сприяли забезпеченню базових потреб цих категорій населення, зокрема оплати житлово-комунальних послуг, матеріальної допомоги та гідного вшанування пам'яті загиблих. Програма демонструє ефективність у розподілі ресурсів та акцентує увагу на людському вимірі, що підтримується в умовах триваючої війни. Подальша реалізація Програми вимагає збереження такого підходу, а також розширення її можливостей для охоплення інших важливих соціальних ініціатив.

У 2024 році у Харківській області стартував пілотний проєкт із зубопротезування для окремих категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. До проєкту долучилися вісім закладів охорони здоров'я: Харківський національний медичний університет та Харківські міські стоматологічні поліклініки № 2, № 3, № 4, № 5, № 6, № 7 і № 8.

3 квітня 2024 року в рамках цього проєкту допомогу отримали 60 Захисників і Захисниць України.

У Харківській області також функціонує адміністративний сервіс «Ветеран», який надає адміністративні послуги для Захисників та Захисниць, членів їх сімей, а також родин загиблих (померлих). Послуги надаються за принципом «єдиного вікна», що сприяє зручному та ефективному отриманню пільг і послуг на державному та місцевому рівнях. У 2023 році сервісом скористалися 448 осіб, які отримали 460 послуг. Станом на 18 червня 2024 року кількість користувачів зросла до 1226 осіб, яким було надано 1166 послуг. Однак, враховуючи загальну кількість Захисників та Захисниць України, а також чисельність родин загиблих, кількість звернень залишається на низькому рівні. Це свідчить про те, що існують проблеми з інформуванням або доступом до цих послуг серед цієї категорії осіб.

2.2 Оцінка рівня забезпечення потреб ветеранів Харківської області через якість наданих пільг і послуг

Сьогодні ветерани стикаються з численними викликами адаптації до цивільного життя, серед яких особливе значення мають доступ до якісних послуг, соціальних пільг і підтримка у розв'язанні повсякденних проблем. Ефективність системи соціального захисту напряду залежить від здатності державних і місцевих органів задовольняти актуальні потреби ветеранів, забезпечуючи їхню соціальну інтеграцію, економічну стабільність і психологічне благополуччя.

Харківська область, яка є сьогодні прифронтовою зоною, має особливий контекст у цьому питанні, оскільки тут проживає велика кількість ветеранів, ветеранок і членів їхніх сімей. Дослідження рівня забезпечення потреб ветеранів через якість наданих пільг і послуг є важливим етапом у формуванні ефективної системи соціального захисту.

Ми проаналізували ключові аспекти надання пілг та послуг ветеранам Харківської області, враховуючи їхню відповідність реальним потребам і сучасним викликам. Особливу увагу приділено рівню задоволеності ветеранів отриманими послугами.

Мета дослідження: Визначити актуальні потреби ветеранів та ветеранок Харківської області у соціальних, економічних, медичних та психологічних послугах. Дослідження спрямоване на виявлення ключових проблем і бар'єрів, з якими стикаються ветерани та їхні родини, зокрема у питаннях працевлаштування, реабілітації, соціальної інтеграції та доступу до якісної допомоги. Отримані результати допоможуть розробити рекомендації для підвищення ефективності програм підтримки ветеранів та забезпечення їхньої адаптації до мирного життя.

Цільова аудиторія: ветерани, ветеранки Харківської області.

Кількість учасниць дослідження: 450 осіб.

Географія дослідження: громади Харків, Харківська область.

Методи збору даних: анкетування.

Проведення онлайн та офлайн опитування 450 ветеранів, ветеранок щодо їхніх потреб у комплексних соціальних послугах та соціальному супроводі. Опитування проводилось методом анкетування та усного опитування. На підставі отриманих результатів визначені якісні показники потреб населення у таких послугах та допомозі.

Серед загальної кількості учасників 36,1 % жінки-ветеранки та 63,9 % чоловіки-ветерани. (рис 1) Це говорить про те, що, попри більшу кількість чоловіків серед ветеранів, жінки-ветеранки також становлять значну частину, яка потребує уваги та підтримки. Такий розподіл підкреслює важливість врахування гендерних особливостей у наданні послуг, організації програм реабілітації та створенні умов для інтеграції в суспільство після служби.

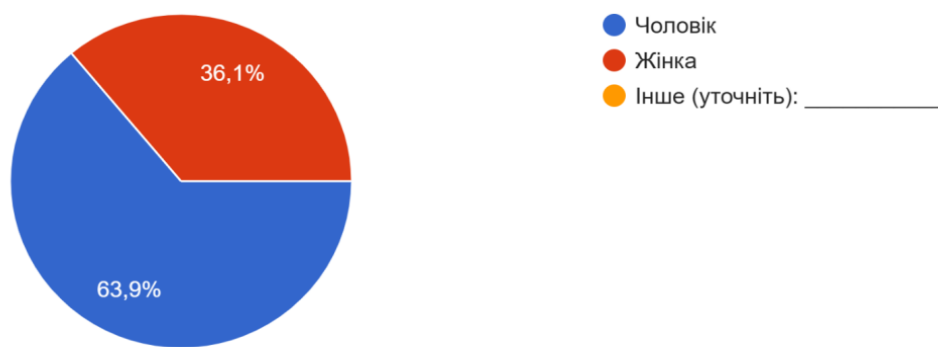

Рисунок 1 – Стать респондентів.

Градація по віку респондентів така: 50% респондентів 36-45 років, 19,4 % - 26-35 років, 16,7 % респондентів 46-55 років та 13,9 % респондентів до 25 років. (рис 2). Це говорить про те, що більшість опитаних є людьми середнього віку, що може свідчити про їхній активний соціальний, професійний стан, а також можливу більшу потребу в соціальних та гуманітарних послугах, орієнтованих на стабільність життєвих умов.

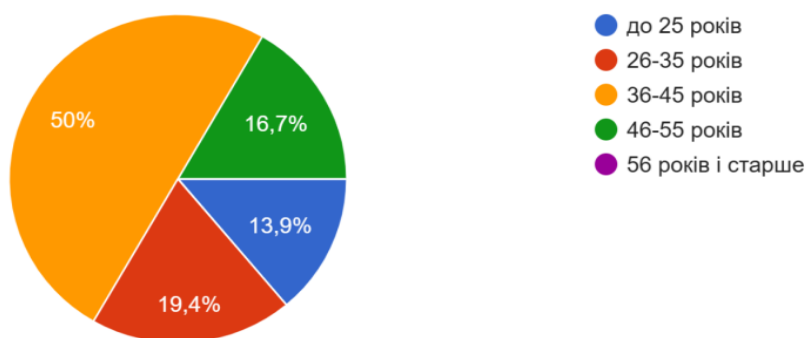

Рисунок 2 – Вік респондентів

На питання ваш сімейний стан 66,7 % респондентів відповіли що одружені, 13,9 % респондентів неодружені, 13,9 % респондентів розлучені, мають статус вдова/вдівець 3% респондентів, 2,5 % вказали інше. (рис 3)

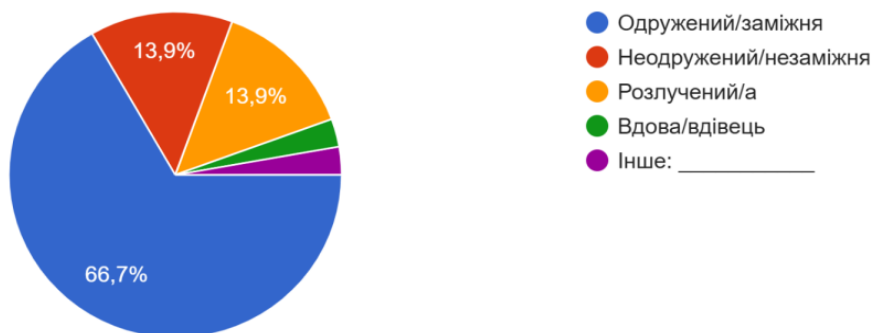

Рисунок 3 – Сімейний стан респондентів.

Мають дітей 75% респондентів. На питання Ваш основний вид зайнятості 69,4 % респондентів працевлаштовані, 19,4 % респондентів вказали що вони безробітні. 11,1 % вказали інше. (рис 4) Результати вказують про те, що більшість респондентів є працевлаштованими, що може свідчити про стабільність їхнього соціального та економічного становища. Однак наявність 19,4% безробітних показує певні труднощі з працевлаштуванням серед ветеранів, що може бути результатом не ефективної реінтеграції ветеранів у суспільство. Процент респондентів, які вказали "інше" (11,1%), може вказувати на специфічні ситуації, які потребують додаткового аналізу для розуміння причин, чому вони не відповідають на основні категорії працевлаштування. Це може бути пов'язано з тимчасовими або неповними формами зайнятості, фрілансом або іншими умовами працевлаштування.

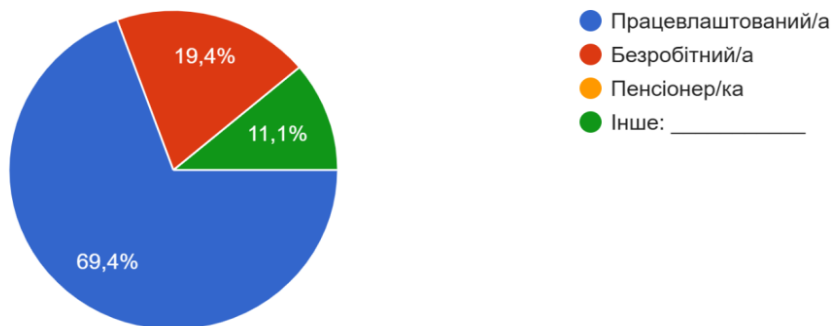

Рисунок 4 – Основний вид зайнятості респондентів

На питання Ваш дохід є достатнім, думки серед ветеранської спільноти розділилися майже навпіл 52,8 % ветеранів відповіли що так, та 47,2 % відповіли ні. Це свідчить про наявність значної нерівності у фінансовому становищі серед ветеранів. Хоча більшість вважають свій дохід достатнім, майже половина не погоджуються з цією думкою, що може вказувати на економічні труднощі та потребу в додатковій підтримці. Врахування цих даних важливе в розробці більш ефективних програм підтримки для ветеранів, спрямованих на покращення їхнього матеріального становища.

На питання Ваші житлові умови 55,6 % респондентів відповіли що мають власне житло, 36,1 % мають орендоване житло 5,6 % респондентів мають тимчасове житло та 2,8 % вказали інше. (Рис 5)

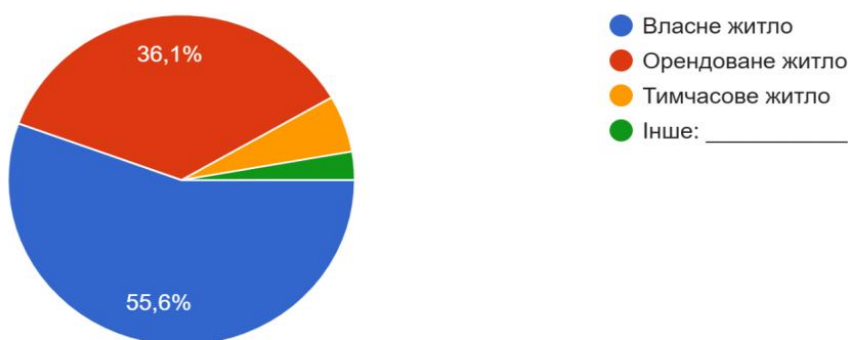

Рисунок 5 – Житлові умови респондентів

Ці дані свідчать про те, що більшість ветеранів мають стабільні житлові умови, володіючи власним житлом (55,6 %), що може бути індикатором їх

фінансової стабільності або наявності підтримки. Однак досить велика частина респондентів (36,1 %) орендує житло, що може вказувати на тимчасову або незадовільну ситуацію з житлом. 5,6 % мають тимчасове житло, що може бути ознакою незавершеного процесу адаптації або невизначеності в житлових умовах, а 2,8 % респондентів, які вказали "інше", можуть бути представниками специфічних груп, що потребують додаткового аналізу. Загалом, дані свідчать про різноманітні житлові умови ветеранів, зокрема наявність як стабільного житла, так і потреби в більш довгострокових рішеннях для тих, хто орендує чи має тимчасове житло.

Незважаючи на наявність власного житла, 72,2% респондентів вказали що потребують поліпшення житлових умов, та 27,8 % вказали що такої потреби немає.

На питання: чи отримуєте ви психологічну допомогу 61,1% ветеранів відповіли що ні, але потребують, 33,3% відповіли що не потребують та 5,6 % респондентів вказали що отримують психологічну допомогу. (Рис 6)

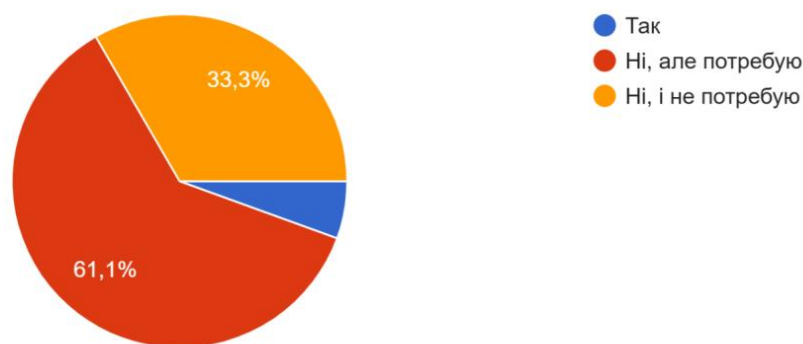

Рисунок 6 – Чи отримують респонденти психологічну допомогу?

Це вказує на високу потребу у психологічній підтримці серед ветеранів. Більшість респондентів зазначили, що не отримують такої допомоги, але потребують її, що підкреслює важливість розвитку та доступності психологічних послуг для цієї категорії осіб. Лише 5,6% зазначили, що отримують допомогу, що може свідчити про недостатню доступність або недостатнє охоплення програм психологічної підтримки для ветеранів.

Водночас 33,3% ветеранів не відчують потреби в такій підтримці, що може вказувати на різний рівень усвідомлення важливості психологічного здоров'я чи різні стратегії адаптації.

На питання: чи маєте ви проблеми зі здоров'ям, які потребують тривалого лікування? 55,6 % респондентів відповіли що мають такі проблеми, 44,4 % респондентів вказали що ні, це говорить про те, що у ветеранській спільноті.

Це свідчить про те, що значна частина ветеранів має проблеми зі здоров'ям, які потребують тривалого лікування. Високий відсоток респондентів, які зазначають наявність таких проблем, вказує на необхідність підвищеної уваги до медичних потреб цієї групи населення. Це також може бути індикатором фізичних і психічних травм, що виникли під час служби або бойових дій. Враховуючи цей факт, важливо розвивати комплексні програми медичного обслуговування, реабілітації та психосоціальної підтримки для ветеранів, щоб забезпечити належну допомогу та покращити їхній рівень життя.

Також 58, 3 % респондентів вказали на те, що у них немає диспуту до медичних послуг, включаючи реабілітацію. Послугами центрів реабілітації користувалися 16,7 % опитаних ветеранів та ветеранок.

Нову професію або нові навички бажають отримати 75% опитаних ветеранів, це говорить про те, що така тенденція може бути пов'язана з прагненням до стабільності, особистісного розвитку та адаптації до нових умов. Це також підкреслює важливість надання ветеранам можливостей для здобуття нових навичок через професійні курси, тренінги та підтримку у працевлаштуванні, що дозволить їм знайти своє місце в цивільному суспільстві та зменшити ризик соціальної ізоляції.

Серед ветеранів, що бажають отримати нові навички або професію, цікавлять такі напрями: 44,8 % респондентів обрали бізнес та підприємництво, 24,1% ІТ сферу, 17,2 % аграрний сектор, 6,9 % респондентів вказали психологія, 6,9 % вказали мистецтво. (рис 7)

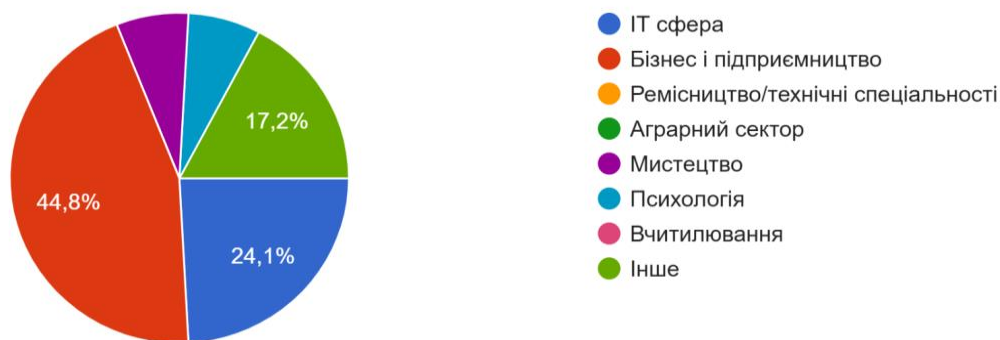

Рисунок 7 – Які напрямки цікавлять респондентів?

Ці дані вказують на різноманітні інтереси ветеранів, що свідчить про їхню прагматичність та бажання розвиватися в різних сферах. Більшість респондентів вибрали бізнес та підприємництво, що вказує на високий інтерес до самозайнятості та створення власних ініціатив.

Інтерес до ІТ-сфери (24,1%) також свідчить про пошук можливостей у сучасних та перспективних галузях, що мають значний потенціал для розвитку. Аграрний сектор (17,2%) може вказувати на бажання використовувати свою землю, яку ветерани мали змогу отримувати до повномасштабного вторгнення. Невелика частка тих, хто зацікавлений у психології (6,9%), може свідчити про потребу в підтримці власного психоемоційного стану або допомозі іншим, а мистецтво (6,9%) – про пошук творчих можливостей для самовираження. Такий розподіл вказує на багатогранний потенціал ветеранів і потребу в різноманітних навчальних програмах для задоволення їхніх професійних амбіцій.

75% респондентів відповіли що вони не мають доступ до програм перекваліфікації у своєму регіоні.

72,2 % опитаних ветеранів вважають що вони недостатньо проінформовані про свої права та можливості, відповідно 27,8 % вважають що достатньо проінформовані про свої права та можливості.

Ці дані свідчать про значну прогалину в інформованості ветеранів щодо їх прав та можливостей. Більшість опитаних (72,2%) вважають, що інформація

про їхні права та можливості є недостатньою, що вказує на необхідність покращення комунікації та доступу до актуальної, зрозумілої та доступної інформації. Це може вказувати на проблеми у розповсюдженні інформації серед ветеранів, а також на потребу у створенні більш ефективних каналів комунікації, щоб гарантувати, що вони мають доступ до всіх необхідних ресурсів для отримання підтримки та реалізації своїх прав.

На питання: чи зверталися ви за безоплатною юридичною допомогою до державних структур, які надають послуги ветеранам та ветеранкам 88,6 % респондентів відповіли, що не зверталися і відповідно 11,4 % респондентів зверталися. Ці дані свідчать про те, що більшість респондентів (88,6 %) не зверталися за безоплатною юридичною допомогою до державних структур, які надають послуги ветеранам. Це може вказувати на кілька факторів, таких, як відсутність інформованості про доступність таких послуг, недовіру до системи або відсутність потреби у юридичній допомозі.

Тільки 11,4 % респондентів зверталися за допомогою, що може свідчити про те, що ця послуга ще не є широко використовуваною серед ветеранів або що ветерани, можливо, шукають інші джерела підтримки. Це також може бути сигналом до необхідності підвищення інформованості та доступності юридичних послуг для ветеранів.

Також на питання: чи звертались ви за безоплатною юридичною допомогою до недержавних структур (ГО, благодійні фонди, волонтери) які надають послуги ветеранам та ветеранкам? 55,6 % опитаних ветеранів відзначили що не зверталися та 44, 4 % ветеранів зазначили що зверталися за юридичною допомогою до недержавних установ.

Однак 44,4% ветеранів, які зверталися, вказують на існуючий попит на юридичні послуги серед цієї групи, що підкреслює важливість доступу до такої підтримки через неурядові організації. Це також вказує на необхідність покращення комунікації та підвищення обізнаності ветеранів про можливості отримання безоплатної юридичної допомоги.

На питання: яку допомогу ви вважаєте пріоритетною для себе? 41,7 % респондентів вказали на необхідність фінансової допомоги, 16,7 % респондентів вказали на освіту та перекваліфікацію, 13,% на медичну допомогу, 13,9% опитаних ветеранів вказали на житлові умови та 11, 1% вказали на необхідність психологічної допомоги. (Рис 8)

Рисунок 8 – сторінка 42 – Яку допомогу респонденти вважають найбільш пріоритетною для себе?

Ці дані свідчать про пріоритетність фінансової допомоги серед респондентів, що, ймовірно, відображає актуальні соціально-економічні потреби ветеранів та ветеранок. Високий відсоток респондентів, які зазначили необхідність освіти та перекваліфікації, вказує на важливість підготовки до нових професійних викликів після служби. Потреба в медичній допомозі 13% та житлових умовах 13,9% відображають потреби в базових соціальних послугах, що також мають велике значення для стабільності життя ветеранів. Останній показник, який стосується психологічної допомоги 11,1%, також є важливим, хоча і менш значущим в порівнянні з іншими категоріями, що може свідчити про зростання усвідомлення важливості психічного здоров'я, але водночас може вказувати на недостатній рівень доступу або підтримки у цій сфері.

Загалом, ці результати дозволяють визначити напрямки для вдосконалення соціальних послуг для ветеранів, зокрема надаючи більше

ресурсів на підтримку фінансової стабільності, освіти та медичних послуг, а також враховуючи потреби в житлових умовах і психологічній підтримці.

2.3 Закордонний досвід державної політики у процесі реінтеграції ветеранів

Вивчення досвіду державної політики США у процесі реабілітації ветеранів може бути надзвичайно корисним для України. Адже саме ця країна розпочала свій шлях з війни за незалежність у 1775-1783 роках, після якої перед урядовцями країни постало питання підтримки великої кількості учасників Континентальної армії. Саме в цей час зароджуються традиції шанобливого ставлення та поваги до ветеранів у американському суспільстві [53;57].

У 1776 році Континентальний Конгрес ухвалив рішення про запровадження пенсій для ветеранів, які стали інвалідами в наслідок війни. Виконання цього рішення перебувало в компетенції самого Конгресу та здійснювалося централізовано. Крім того, ветеранам було гарантовано право на отримання земельної ділянки [54].

США мають багаторічний досвід створення найбільш ефективної системи підтримки ветеранів у світі, яка включає різні напрямки: медичну реабілітацію, психічне здоров'я, професійну реінтеграцію, соціальну допомогу та захист прав.

Такі комплексні програми, здебільшого реалізуються US Department of Veterans Affairs (Департамент у справах ветеранів), це міністерство з 1988 року забезпечує багатогранну підтримку ветеранів і входить до складу уряду США, також на рівні штатів є власні міністерства у справах ветеранів, і вони спільно діють згідно напрямків допомоги з федеральним міністерством [56].

Федеральне міністерство складається з трьох головних підрозділів: Адміністрація з питань пільг для ветеранів, Адміністрація у справах з здоров'ям ветеранів, Адміністрація у справах поховань, а також великої кількості допоміжних офісів [50].

Таким чином, діяльність Міністерства охоплює всі основні аспекти державної політики стосовно ветеранів, включаючи програми підтримки, що забезпечують спеціальні умови для колишніх військовослужбовців у сферах охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, страхування, освіти, працевлаштування, підприємництва, придбання житла, а також виплат з внаслідок інвалідності та безробіття, вшанування пам'яті та поховання.

У США наразі діє система підтримки ветеранів, що охоплює всі групи ветеранів (незалежно від бойового досвіду, участі у певних воєнних конфліктах, виду військ, статі, віку тощо) та пропонує широкий спектр програм, ефективність яких забезпечується завдяки узгодженій діяльності на федеральному рівні [50].

Процес становлення ветеранської політики у США представлені у роботах таких науковців Г. Альтшулера, С. Меттлер, С. Блуміна, С. Кейсі та ін. [48; 49; 55] дослідження американських науковців мають людиноцентриський характер і направлені на вивчення індивідуального та колективного досвіду у питаннях ветеранської політики.

Після анексії Криму та конфлікту на Сході України в нашій країні почали вивчати досвід впровадження ефективних практик ветеранської політики США. Однак, більшість українських дослідників зосередилися на аналізі успішних моделей соціальної інтеграції та надання послуг, впроваджуваних новоствореним Міністерством у справах ветеранів. Водночас сьогодні важливо досліджувати також етапи розвитку ветеранської політики у США та додаткові фактори, які впливали на цей процес. Аналіз досвіду розвитку ветеранської політики США дає змогу дослідити її еволюцію та порівняти різні підходи до взаємодії держави, ветеранів і суспільства.

Згідно з законодавством США, статус ветерана мають особи, які проходили службу в одному з підрозділів Збройних сил США (сухопутні війська, військово-морські сили, повітряні сили, космічні війська, Корпус морської піхоти, Берегова охорона, Національна гвардія) та були звільнені зі служби за умов, відмінних від «без честі»[58].

На сьогоднішній день політичні заходи, спрямовані на підтримку ветеранів, охоплюють значну кількість військовослужбовців, які залишають службу, включаючи учасників бойових дій, що брали участь у різних військових конфліктах. Кожен з таких конфліктів мав свою специфіку впливу на військових, зокрема на їхнє здоров'я та стосунки з суспільством.

Одним із найважливіших елементів системи ветеранської політики США є перехідна програма ТАР, яка направлена на відновлення ресурсу, психічно-емоційної сфери ветерана забезпечити поетапний перехід для ветерана та його родини, включаючи його перепідготовку та розвиток кар'єри в цивільних професіях.

Варто зазначити, що фінансування державної ветеранської політики в США постійно збільшується. Відповідно до «Закону про бюджетні асигнування на потреби національної оборони (NDAA) на 2024 фінансовий рік», оборонний бюджет США на 2024 рік сягнув рекордних 886 мільярдів доларів [2].

При цьому Міністерство у справах ветеранів отримує фінансування в межах цього оборонного бюджету, що свідчить про пріоритетність підтримки ветеранів та визнання значущості соціального забезпечення тих, хто служив у Збройних силах. Це також демонструє прагнення уряду США забезпечити комплексну допомогу не лише під час військової служби, а й після її завершення, підкреслюючи важливість інтеграції програм для ветеранів у загальну систему оборонних витрат. Варто зауважити, що видатки на оборону в США є найбільшою дискреційною статтею витрат у бюджеті після соціальних витрат.

У США існує декілька програм для професійної підготовки та працевлаштування ветеранів, що допомагають їм адаптуватися до цивільного життя після служби. Наприклад GI Bill – згідно якої витрати на навчання та формування нових професійних компетентностей у ветеранів покладено на державу. Україні, яка має значну кількість ветеранів через війну, важливо підтримати їх у поверненні до суспільства, забезпечивши можливості для навчання новим професіям та підприємницької діяльності [52].

Програма HUD-VASH направлена на забезпечення ветеранів житлом та підтримуючими послугами. Це є важливим елементом у соціальному забезпеченні ветеранів і процесі їхньої реінтеграції у суспільство[51].

У США функціонують численні програми з надання психологічної підтримки, які охоплюють індивідуальні консультації, групову терапію та інші форми допомоги. Однією з таких ініціатив є Vet Centers, що забезпечує безкоштовну та конфіденційну підтримку ветеранам і їхнім родинам. Ці центри допомагають подолати психологічні труднощі, сприяють адаптації ветеранів до мирного життя та покращенню їх психічного здоров'я.

США впроваджують сучасні технології у реабілітації, включаючи та цифрові інструменти для моніторингу психічного та фізичного стану ветеранів. Ці технології можуть бути інтегровані в українську систему, покращуючи доступ до послуг для віддалених регіонів.

Також у США неурядові організації, ветеранські асоціації та фонди відіграють важливу роль у наданні допомоги ветеранам, зокрема такі організації такі як Wounded Warrior Project та Combined Arms, діють за принципом рівний-рівному, ці фонди надають такі послуги як правова допомога, медичне лікування, соціальна підтримка, навчання та працевлаштування ветеранів, психологічна допомога. Наприклад створена національним фондом для ветеранів «Лінія життя для ветеранів» (Lifeline for Vets), яка надає підтримку ветеранам що опинилися в кризовій ситуації. Це сприяє розвитку громадянського суспільства та створенню додаткових ресурсів для допомоги. В Україні такий підхід може сприяти формуванню партнерства між державою та громадськими організаціями для ефективнішої підтримки ветеранів.

Досвід США показує, що підтримка родин ветеранів є важливою складовою реабілітації. Програми, які охоплюють допомогу не лише військовим, але й їхнім сім'ям, допомагають покращити емоційний стан усіх членів родини та підвищити якість життя.

Переймаючи досвід США, Україна може створити більш ефективну систему підтримки ветеранів, яка враховуватиме сучасні методи реабілітації та адаптації, підвищуючи якість життя військовослужбовців та їхніх родин.

Тож сьогодні враховуючі досвід США, Україні варто звернути увагу на такі аспекти реінтеграції ветеранів:

Комплексність у наданні соціальних послуг ветеранам та членам їх сімей.

Розробка адаптивних освітніх програм для ветеранів, які хочуть освоїти нову професію або навички, із врахування реальних потреб ринку праці в Україні.

Інтеграція програм забезпеченням житлом родин ветеранів, адже сьогодні в Україні це одна із актуальних тем.

Залучення до процесу реінтеграції ветеранів громадський сектор, який допоможе державі на гідному рівні забезпечити процес реінтеграції ветеранів, а також забезпечить систему цивільного демократичного контролю в процесі розподілу коштів на реалізацію державної програми.

Сучасний стан державної політики щодо реінтеграції ветеранів в Україні відзначається суттєвими змінами та акцентом на соціальну підтримку і забезпечення прав ветеранів. Однак, ветеранська політика все ще знаходиться на етапі становлення і потребує вдосконалення з урахуванням нових викликів, таких як високий рівень психологічних травм серед ветеранів і необхідність їх соціальної адаптації.

Актуальні стратегії з реінтеграції ветеранів включають підтримку в сфері зайнятості, охорони здоров'я, освіти, психологічної реабілітації та соціальної адаптації. Водночас, існує потреба в розвитку комплексної програми підтримки, яка б поєднувала ці напрямки для максимального ефекту.

Важливими проблемами є недостатня координація між різними державними органами та громадськими організаціями, а також обмежена доступність спеціалізованих послуг, зокрема в малих містах і сільській місцевості. Залишаються актуальними питання інтеграції ветеранів до

цивільного життя, особливо в напрямку пошуку роботи, соціальних гарантій та підтримки родин ветеранів.

Законодавча база щодо прав ветеранів і їх реінтеграції потребує вдосконалення, зокрема в аспектах забезпечення доступу до пільг та послуг, надання соціальних гарантій та належного медичного обслуговування. Додатково, необхідно забезпечити більшу інтеграцію міжнародного досвіду у питаннях реабілітації та підтримки ветеранів.

Для покращення реінтеграції ветеранів рекомендується запровадження системи персоналізованого підходу до кожного ветерана або ветеранки, активізація державної підтримки для громадських ініціатив і програм, спрямованих на адаптацію ветеранів та ветеранок. Також необхідно розширювати інформаційну підтримку ветеранів щодо доступних послуг та прав, а також посилювати роль місцевих органів влади в реалізації політики реінтеграції.

Загалом, реінтеграція ветеранів є важливим елементом державної стратегії, і її успішна реалізація потребує комплексного підходу, координації з усіма зацікавленими сторонами та постійного вдосконалення механізмів підтримки ветеранів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

3.1 Інноваційні програми та сучасні підходи до реінтеграції ветеранів в Україні

Реінтеграція ветеранів є ключовим напрямом соціальної політики України, що вимагає новаторських підходів через складні виклики, з якими стикаються ветерани.

Для забезпечення якісного і комплексного підходу до підтримки ветеранів і членів їхніх родин пропонується створення багатофункціонального інклюзивного центру. Цей центр забезпечуватиме інформаційно-консультаційну підтримку, фізичну реабілітацію, адаптацію та соціальний супровід для ветеранів, ветеранок і їхніх сімей.

У рамках цієї роботи розроблено авторську концепцію ветеранського простору, готову до впровадження. багатофункціональний інклюзивного центр направлений на те, щоб забезпечити якісною підтримкою велику кількість ветеранів, які потребують підтримки у реінтеграції, адаптації та реабілітації після військової служби.

Концепція багатофункціонального інклюзивного центру продумана із врахуванням гендерно чутливого підходу для забезпечення специфічних потреб ветеранів, ветеранок і членів їхніх родин.

Високий рівень ПТСР і інших психологічних проблем серед ветеранів, вимагає комплексних реабілітаційних рішень.

Багатофункціональний інклюзивний центр має продуману локальну інфраструктуру для надання послуг адаптації, включаючи працевлаштування та перекваліфікацію, а також формування soft skill у ветеранської спільноти. Організація тренінгів з підприємницької діяльності для ветеранів та ветеранок.

Багатофункціональний інклюзивний центр спроможний закрити потребу в інноваційних механізмах соціального супроводу родин ветеранів та членів їх сімей. Участь у соціальних проєктах, спрямованих на підтримку ветеранів та їхніх сімей.

Пропонований центр відповідатиме прийнятій Урядом України Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року.

Ветеранський центр у Харкові створюється для надання комплексної підтримки ветеранам, ветеранкам та їхнім сім'ям. Основна місія центру – сприяти реінтеграції у суспільство, надавати психологічну та соціальну підтримку, допомагати в адаптації до цивільного життя та професійної реалізації, а також забезпечити доступ до медичної, правової та соціальної

допомоги. Важливим аспектом реінтеграції сьогодні, є активне залучення ветеранів до соціально-економічного розвитку регіону.

Психологічна допомога та реабілітація включають:

- індивідуальні та групові консультації з психологами;
- спеціалізовані програми терапії, такі як EMDR , арт-терапія для роботи з травматичним досвідом;
- психологічна підтримка членів родин, особливо дітей та партнерів військовослужбовців;
- групова робота з родинами військовослужбовців та ветеранів.

Соціальний супровід та правова допомога:

- соціальний супровід для ветеранів та їхніх родин, консультативна допомога в отриманні пільг, медичних послуг, виплат та інших важливих питань;
- юридична допомога та консультація стосовно питань соціального захисту та прав ветеранів;
- супровід у оформленні документів – підготовка та подача документів для отримання державних пільг, виплат, компенсацій тощо.

Професійна реабілітація та перекваліфікація:

- навчальні програми та тренінги для розвитку нових професійних навичок та компетенцій. Співпраця з державною службою зайнятості та закладами вищої освіти Харківщини;
- розробка короткотермінових курсів, які спрямовані на швидку перекваліфікацію ветеранів. Наприклад, ІТ-освіта, агротехнології, креативні індустрії;
- освітні програми, адаптовані під ветеранів із врахуванням їхніх потреб, у тому числі онлайн-формати для зручності;
- підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів, залучення їх до економічного розвитку регіону;
- програми перепідготовки та підвищення кваліфікації для інтеграції у цивільне життя;

- популяризація у суспільстві позитивних кейсів ветеранських бізнесів;
- проведення воркшопів з залученням роботодавців регіону;
- навчальні програми для створення соціальних підприємств, які одночасно надають можливість ветеранам працювати та допомагати іншим у схожих обставинах.

Підтримка здоров'я ветеранської спільноти та популяризація здорового способу життя у суспільстві:

- медична допомога та реабілітація, зокрема програми фізичної реабілітації для поранених військовослужбовців;
- фізична реабілітація – організація спортивних секцій, змагань та інших активностей для підтримання фізичного здоров'я;
- популяризація здорового способу життя.

Соціальні та культурні ініціативи:

- організація спільних заходів для ветеранів та їхніх родин, що сприяють соціалізації та зміцненню громади;
- підтримка ветеранських ініціатив у сфері культури та творчої діяльності;
- розбудова взаємодії ветеранської спільноти та навчальних закладів в контексті національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Для успішної реалізації усіх запланованих напрямків діяльності ветеранського центру буде впроваджена співпраця з державними структурами, міжнародними та неурядовими організаціями, що займаються проблемами ветеранів, а також з бізнесом для реалізації спільних проєктів з працевлаштування та соціальної інтеграції.

Важливо також забезпечити роботу із вразливими групами:

- проведення досліджень щодо потреб ветеранів і їхніх родин із гендерним та інклюзивним підходом;
- програми, які враховують особливі потреби жінок-ветеранів, членів родин військовослужбовців, людей з інвалідністю;

- оцінка потреб і ризиків, пов'язаних із гуманітарною допомогою, на основі анкетування та опитувань у громадах;
- інтеграція найкращих практик, таких як канадський досвід реабілітації ветеранів або використання моделей НАТО;
- створення музеїв ветеранів, організація фестивалів, акцій для ветеранів і їх родин. Організація музеїв ветеранів спрямована на збереження пам'яті про ініціативи захисників України та підвищення суспільної відомості про важливість їхньої ролі в боротьбі за свободу та незалежність України;
- вшанування пам'яті та героїчних подвигів ветеранів;
- формування місць для збереження історії військових дій та особистих історій учасників;
- освітня функція для молоді та громади, спрямована на розуміння поза військових у захист держави.

Впровадження цих підходів дозволить ефективно запровадити процес реінтеграції ветеранів у суспільство, забезпечити їхній соціальний захист і сприяти відновленню їхнього психоемоційного стану.

3.2 Психологічні та соціальні аспекти реінтеграції ветеранів в Україні

Психологічна реабілітація ветеранів є ключовим фактором у відновленні їхньої емоційної та психічної рівноваги після бойових дій, що сприяє їхній інтеграції в цивільне життя. Вона допомагає зменшити симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожності та депресії, зміцнюючи загальний психічний стан ветеранів. Комплексний підхід до реабілітації підтримує адаптацію ветеранів до нових життєвих умов і зміцнює соціальні зв'язки, що є важливим для їхньої успішної реінтеграції в суспільство.

Згідно з дослідженням «Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні», проведеним МОМ у листопаді 2023 року, серед ветеранів, які служили після

лютого 2022 року, спостерігається вищий попит на послуги з підтримки психічного здоров'я порівняно з тими, хто проходив службу в період з 2014 по 2022 рік.

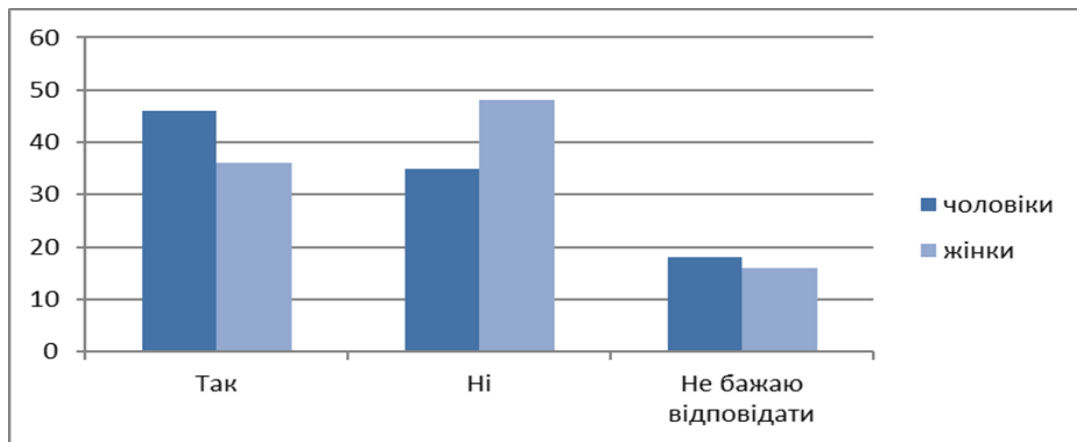

Рисунок 1 – Чи зацікавлені бенефіціари в отриманні психологічної допомоги/підтримки.

Так, 35,9% ветеранів, які служили до лютого 2022 року (Рис. 1), висловили бажання отримати психологічну допомогу, тоді як серед тих, хто служив після цієї дати, цей показник склав 51,4%. Це відповідає зростанню рівня інвалідності серед військових, що також спостерігається. Ескалація війни після повномасштабного вторгнення в 2022 році спричинила збільшення потреб ветеранів у підтримці їхнього фізичного та психічного здоров'я.

Серед ветеранів, які були мобілізовані, а також тих, хто служив добровільно або є кадровим військовослужбовцем, не спостерігається значних відмінностей у рівні запиту на послуги з підтримки психічного здоров'я. Зокрема, 47% мобілізованих ветеранів зазначили, що вони зацікавлені у такій підтримці, тоді як серед добровольців і кадрових військових цей показник становить 46%. Отже, підвищення попиту на послуги з підтримки психічного здоров'я пов'язане, в першу чергу, із збільшенням інтенсивності бойових дій [39].

На запитання щодо бажаного виду психологічної допомоги найбільшу популярність отримали індивідуальні консультації з психологом (70%) та консультації, пов'язані з досвідом проходження військової служби (58%).

Групова терапія та курси виявилися менш затребуваними: лише 35% респондентів відзначили користь у зустрічах з іншими ветеранами та групами самопомоги для ветеранів, сімейні консультації (32%), групові консультації (22%) та тренінги з управління стресом (31%) були також оцінені на нижчому рівні.

Індивідуальні консультації з психологом та консультації, пов'язані з досвідом проходження військової служби, виявилися найпопулярнішими, тому що вони надають можливість отримати більш персоналізований підхід до вирішення психологічних проблем. Індивідуальні сесії дозволяють фахівцю глибше розуміти специфічні потреби клієнта, створюють безпечне середовище для відкритого обговорення особистих переживань і травм. Такий підхід важливий для ветеранів, які часто відчують потребу у конфіденційності та довірчих відносинах для роботи над психологічними проблемами, що виникають після військових дій.

Консультації, пов'язані з військовою службою, цінні через можливість фокусуватися на досвіді, зрозумілому саме ветеранам, що сприяє визнанню та прийняттю власного досвіду, а також розумінню, що їхні почуття нормальні у цих обставинах.

З іншого боку, групова терапія та курси менш затребувані, оскільки багато ветеранів можуть відчувати дискомфорт у групових обговореннях через страх розголосу, стигматизації чи недовіру до інших учасників. Вони можуть уникати групових форматів через побоювання, що їхні проблеми будуть знецінені чи не отримають належної уваги. Групові зустрічі також можуть нагадувати про бойові події, що посилює тривогу. Для багатьох учасників більш безпечним здається індивідуальний підхід, де немає ризику конфліктів у групі чи обмежень, пов'язаних із динамікою комунікації з іншими ветеранами.

На питання, до кого ветерани звертаються за емоційною підтримкою, найчастіше відповідали, що це члени родини, друзі та колеги. Другим за популярністю варіантом були ветеранські громадські організації, ветеранські

хаби та реабілітаційні центри, а також сімейні лікарі. Більш детально представлено на Рис 2.

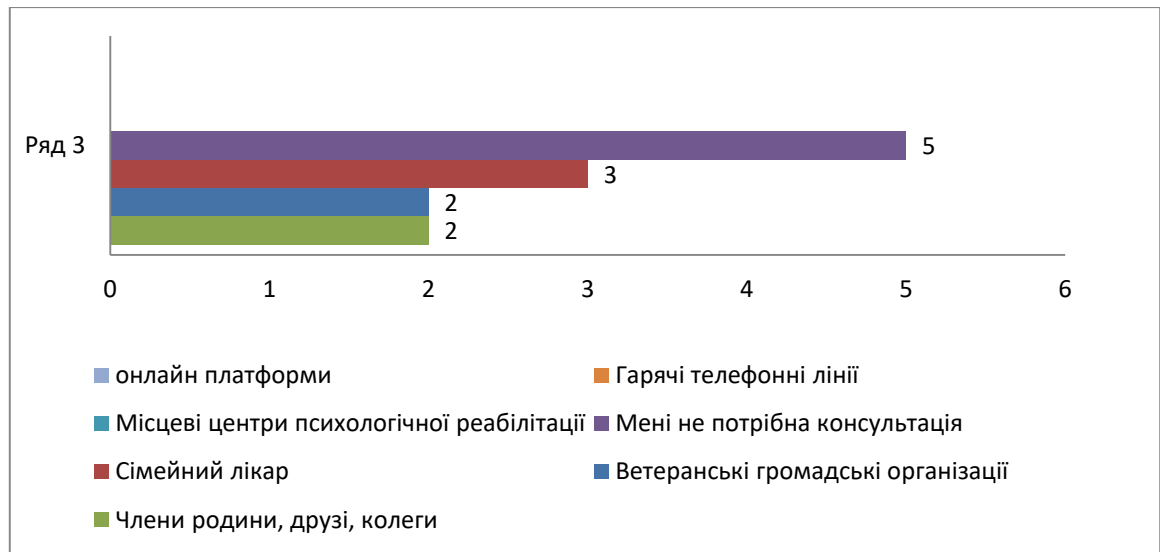

Рисунок 2 - До кого зверталися, коли вам була потрібна консультація та емоційна підтримка?

Під час опитування ветеранів було з'ясовано можливі причини, через які їхні побратими не звертаються по психологічну допомогу до фахівців чи спеціалізованих організацій. Половина учасників опитування відзначили, що головним фактором є стигматизація та сором, пов'язані з пошуком допомоги. Ще 40% респондентів вказали на небажання ветеранів розповідати про свої труднощі та проблеми. Крім того, 36% опитаних назвали недостатню обізнаність про наявні ресурси та послуги як одну з причин, що заважає зверненню за підтримкою. Ці результати вказують на необхідність посилення зусиль щодо підвищення поінформованості серед ветеранів та зменшення стигми, пов'язаної з отриманням допомоги у сфері психічного здоров'я. Поліпшення доступу до інформації та подолання соціальних бар'єрів можуть стати ключем до більш ефективної підтримки тих, хто цього потребує.

Щодо соціальної інтеграції, то згідно дослідження проведеного MOM у 2023 році, з'являється ще одна важлива проблема яка потребує вирішення, а саме жінки-ветеранки значно частіше відчують зниження почуття приналежності та зв'язку з громадою порівняно з чоловіками (24% жінок проти

5% чоловіків). Це свідчить про важливу гендерну різницю у сприйнятті наслідків військової служби між чоловіками та жінками-ветеранками. Можливими причинами такої розбіжності є традиційні гендерні ролі та стереотипи, що формують суспільні очікування щодо чоловіків та жінок після завершення військової служби [39].

Суспільство традиційно сприймає чоловіків як захисників і бійців, тому їхнє повернення до цивільного життя часто супроводжується підтримкою та визнанням їхнього статусу. У випадку жінок-ветеранок ситуація інша – суспільні очікування часто фокусуються на їхній ролі матері та дружини, що може знижувати увагу до їхнього досвіду як військових і призводити до почуття ізоляції. Жінки-ветеранки можуть відчувати брак розуміння і підтримки серед громади через меншу кількість соціальних і професійних ресурсів, орієнтованих саме на жінок, які повернулися зі служби.

Повернення до цивільного життя після військової служби може бути складним через травматичний досвід, і жінки часто відчують це більш гостро через додатковий тиск суспільних норм та очікувань щодо них.

Чоловіки-ветерани мають довшу історію створення мереж підтримки, тоді як для жінок-ветеранок такі послуги та спільноти ще не досягли достатнього рівня розвиненості.

Ці фактори впливають на те, що жінки-ветеранки частіше відчують себе менш пов'язаними з громадою та мають складніший досвід реінтеграції.

Усі ветерани, незалежно від наявності інвалідності, віддають перевагу участі у соціальних заходах та зустрічах, призначених саме для ветеранів, оскільки це сприяє їхній соціальній інтеграції. Для ветеранів без інвалідності наступним пріоритетом є участь у волонтерській діяльності або громадських роботах [39].

На рис 3 представлені ТОП 6 заходів/ініціатив які посприяли соціальній інтеграції ветеранів.

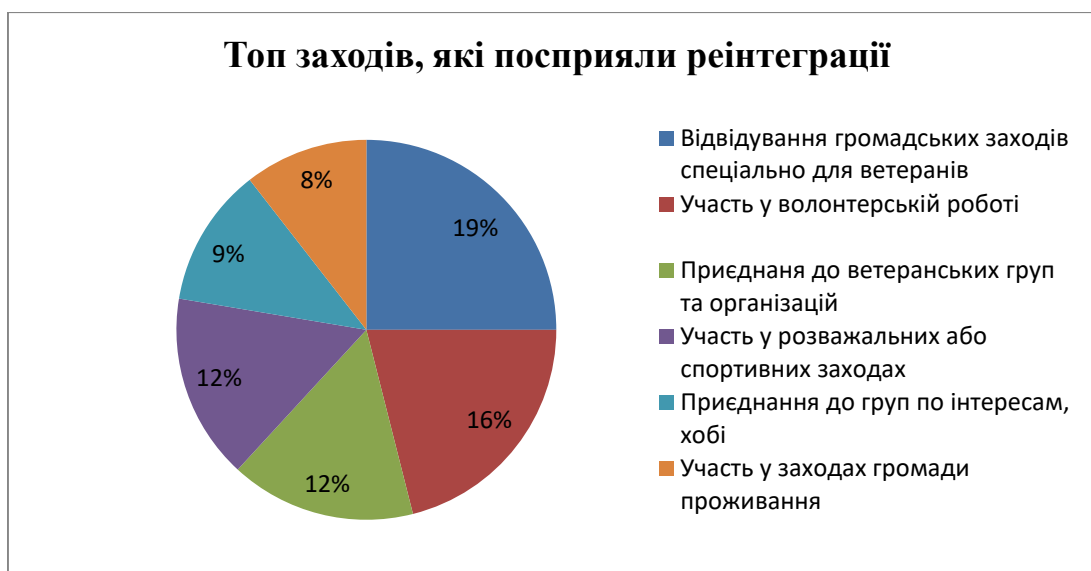

Рисунок 3 – Заходи/ініціативи, які посприяли соціальній інтеграції ветеранів

Ветерани з інвалідністю частіше надають перевагу групам підтримки чи організаціям, що надають допомогу. Ця різниця може свідчити про те, що багато ветеранів з інвалідністю вважають себе неспроможними брати участь у волонтерській чи громадській діяльності.

На рис 4 зображено ТОП 7 заходів ініціатив які посприяли реінтеграції ветеранів з інвалідністю.

Рисунок 4 – Заходи/ініціативи, які посприяли соціальній інтеграції ветеранів з інвалідністю

На запитання ветеранів щодо важливих чинників для їх інтеграції в громаду, відповіді здебільшого фокусувалися на основних потребах та практичних питаннях. Зокрема, (76%) респондентів вказали, що регулярний дохід є важливим, (69%) відзначили значення наявності роботи та (69%) житла. Наступними за важливістю були доступ до публічних послуг та близькість родичів і друзів. Водночас ці фактори оцінювалися набагато вище за такі питання, як прийняття місцевою громадою, доступ до адміністративних послуг або можливість участі в голосуванні [39].

Такий розподіл відповідей можна пояснити кількома факторами, пов'язаними із конкретними потребами ветеранів, які повертаються до мирного життя після служби. Перш за все, ветерани, як і будь-яка інша людина, потребують забезпечення своїх базових життєвих потреб. Регулярний дохід, робота та житло - це ключові чинники, які забезпечують стабільність і можливість існування в суспільстві. Без цих елементів вони не можуть належно інтегруватися, оскільки економічна безпека є основою для подальшої адаптації в громаді. Багато ветеранів переживають стрес, посттравматичний синдром або інші труднощі після служби. На фоні цих викликів, відсутність стабільних фінансів, роботи або житла може створювати додаткові труднощі, ускладнюючи процес адаптації. Тому потреби в цих сферах набувають першочергової важливості.

Прийняття місцевою громадою, доступ до адміністративних послуг чи участь у голосуванні є важливими, але ці аспекти вважаються менш нагальними порівняно з базовими фізіологічними та економічними потребами. Для ветеранів ці питання можуть бути актуальними у довгостроковій перспективі, коли основні потреби будуть задоволені, і вони будуть готові більше залучатися до громадського та політичного життя.

Для забезпечення потреб ветеранів, зазначених у дослідженні, можна створити низку програм, які першочергово будуть сприяти їхній інтеграції в громаду. Програми професійної перепідготовки та працевлаштування.

Створення короткочасних курсів для ветеранів, які надають навички, затребувані на ринку праці (наприклад, ІТ, будівництво, управління проектами, медіація). Співпраця з місцевими підприємствами для забезпечення гарантій працевлаштування ветеранів після завершення навчання. Програми менторства, де ветерани можуть отримати підтримку від тих, хто вже інтегрувався в цивільне життя. Введення програм пільгового кредитування або оренди для ветеранів, особливо для тих, хто не має можливості придбати житло самостійно. Створення спеціальних житлових комплексів для ветеранів або організація колективних проєктів з ремонту і відновлення житла для тих, хто має потребу.

Ці програми сприятимуть створенню першочергового середовища, яке підтримує ветеранів, надаючи їм необхідні ресурси та можливості для успішної адаптації в громаді.

3.3. Інститути громадянського суспільства у процесі реінтеграції ветеранів в Україні

Основою правової та соціальної держави є суспільство. Україна має унікальну історію становлення держави, яка пройшла через тривалий національно патріотичний визвольний рух, період першої та другої світової війни та радянське минуле. Попри значний внесок науковців, державотворців і громадських активістів у розробку теоретичних і методологічних основ громадянського суспільства, швидкі зміни у суспільних відносинах висувують нові виклики. Це вимагає перегляду підходів до концепції громадянського суспільства та оновлення економічних механізмів функціонування його інституцій.

Становлення громадянського суспільства вивчали багато українських освітян та науковців, зокрема, Т. Андрійчук, К. Бабенко, Г. Берченко, М. Бондар, А. Ващенко, А. Карась, А. Куруч, А. Колодій, П. Любченко, А. Мацюк,

В. Пасісниченко, О. Петришин, С. Тимченко, Ю. Тодика, В. Степаненко. Це додатково підкреслює актуальність вивчення становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Упродовж останніх десятиліть термін «громадянське суспільство» набув значної популярності у вживанні серед політичних, наукових та державних діячів різного рівня в нашій країні.

Частина дослідників громадянського суспільства стверджують що по суті усі громадяни демократичної країни є носіями певних прав і свобод що по своїй сутності вже є ознакою громадянського суспільства. Інші ж підтримують концепцію громадянського суспільства, основною характеристикою якого є його автономність і відокремленість від держави. У контексті сучасних суспільних трансформацій, які відбуваються як у глобальному масштабі, так і в Україні, ця концепція набуває особливої актуальності. Це підкреслює необхідність глибокого дослідження процесів формування та розвитку громадянського суспільства, його ролі у зміцненні демократії, забезпеченні прав і свобод громадян, а також впливу на взаємодію з державними інституціями.

З 2014 року українське громадянське суспільство зіткнулося з безліччю нових викликів через війну, розв'язану росією проти України. Громадські організації, благодійні фонди були змушені змінити напрямки своєї діяльності, щоб відповідати актуальним потребам суспільства та разом із Збройними Силами України протистояти агресії. У перші роки протистояння агресії спостерігалось значне зростання активності громадян, які об'єднувалися у добровільні організації, займалися благодійністю, волонтерством, а також впроваджували моніторингові та аналітичні ініціативи. З 2022 року цей процес значно посилюється.

Сьогодні в Україні діє Указ Президента від 21.09.2021 року «Про національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки», згідно якого функціонування інститутів громадянського суспільства забезпечує громадянам і суспільним групам

можливість самоорганізовуватися, представляти, реалізовувати та захищати свої права й інтереси [43].

Партнерство держави та інститутів громадянського суспільства є важливим у процесі реалізації Конституції України. Громадянське суспільство має потенціал суттєво сприяти сталому розвитку країни, надаючи соціальні послуги, розвиваючи соціальне підприємництво, створюючи нові робочі місця та можливості для самозайнятості, покращуючи бізнес-клімат, протидіючи корупції та забезпечуючи прозорість роботи органів державної влади й місцевого самоврядування. Окрім цього, громадянські інституції в Україні відіграють важливу роль у підтримці територіальної цілісності та просуванні миротворчих ініціатив [35].

У 2019 році були внесені зміни до постанови Кабінету Міністрів від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [31].

Згідно якої в нашій країні формуються громадські ради це тимчасовий консультативно-дорадчий орган при міністерствах чи органах виконавчої влади, який дозволяє громадянам брати участь у процесі формування державної політики та впливати на державні справи. Простими словами, це місток між органами влади та громадськістю. Громадська рада розробляє план консультацій з громадськістю та подає пропозиції, висновки й аналітичні матеріали щодо вирішення питань у відповідній сфері та вдосконалення нормативно-правових актів. Вона здійснює громадський нагляд за прозорістю діяльності органу, забезпеченням законності та інформує громадськість про свої рішення і стан їх виконання. Окрім того, рада збирає та узагальнює пропозиції громадян щодо важливих питань і звітує про свою роботу.

Громадська рада в Україні є важливою інституцією, оскільки вона сприяє розвитку демократичного процесу та забезпеченню прозорості в діяльності органів державної влади. Громадська рада, служить платформою для обговорення важливих питань серед представників громадськості, що

дозволяє врахувати інтереси широких верств населення при формуванні політики та розробці нормативно-правових актів. Це забезпечує більшу інклюзивність у процесах прийняття рішень. Завдяки громадським радам здійснюється контроль за діяльністю державних органів, що сприяє прозорості та підзвітності влади. Вони стежать за дотриманням законності та сприяють виявленню корупційних проявів.

Рада є майданчиком для збору та узагальнення пропозицій громадян з різних питань, що дозволяє врахувати думки та потреби населення при прийнятті важливих рішень. Вона також має можливість подавати рекомендації органам влади щодо покращення існуючих практик і політик. Через громадську раду можна досягти більш ефективного та збалансованого вдосконалення законодавчих і нормативних актів, оскільки рада надає вивірені рекомендації, що ґрунтуються на думці експертів і громадян. Важливим аспектом, є також інформування суспільства про діяльність державних органів, прийняті рішення та їх виконання. Це створює відкритість і дозволяє громадянам бути в курсі змін у державній політиці. Отже, громадська рада виконує важливу роль у забезпеченні ефективного діалогу між владою та громадськістю, а також сприяє покращенню управлінських процесів в Україні.

При Міністерстві у справах ветеранів функціонує громадська рада, що налічує 35 представників ветеранських громадських організацій та благодійних фондів. Відповідно до положення про Громадську раду при Міністерстві у справах ветеранів України, склад ради обирається шляхом рейтингового голосування на установчих зборах. До складу ради можуть бути обрані представники різних інститутів громадянського суспільства, діяльність яких пов'язана з роботою Міністерства. Це може включати проведення заходів, досліджень, надання послуг або реалізацію проєктів, що стосуються визначених законодавством сфер діяльності Міністерства у справах ветеранів [23].

Громадська рада при Міністерстві у справах ветеранів допомагає сприяти розробці та впровадженню політики, що стосується ветеранів, та представляє інтереси ветеранів у процесі прийняття рішень. Члени ради можуть

надавати рекомендації, обговорювати важливі питання та пропонувати ініціативи, які сприяють покращенню умов життя ветеранів та їхніх родин.

Важливим елементом громадянського суспільства є інститути громадянського суспільства цільовою аудиторією яких є ветерани, їх родини, військовослужбовці, особи з інвалідністю в наслідок війни, родини загиблих захисників і захисниць України, діти військовослужбовців та ветеранів.

Мета діяльності ветеранських громадських організацій та благодійних фондів в Україні зосереджена на забезпеченні прав, потреб та інтересів ветеранів, військовослужбовців, їхніх сімей, а також сприянні соціальній адаптації, реабілітації та інтеграції ветеранів у суспільство. Також інститути громадянського суспільства працюють в таких напрямках:

- забезпечення реалізації соціальних, правових та економічних гарантій ветеранів відповідно до чинного законодавства;
- представництво інтересів ветеранів у державних органах;
- надання психологічної, медичної, соціальної підтримки ветеранам та їхнім родинам;
- організація реабілітаційних програм для відновлення фізичного та психічного здоров'я;
- допомога родинам загиблих військових, включно з психологічною підтримкою та юридичним супроводом;
- організація заходів для соціальної інтеграції родин;
- допомога ветеранам у пошуку роботи, розвитку професійних навичок та започаткуванні власного бізнесу;
- підтримка програм перекваліфікації та навчання;
- популяризація цінностей захисту незалежності та територіальної цілісності України;
- збереження пам'яті про загиблих героїв та героїнь;
- розробка ініціатив і законодавчих пропозицій для поліпшення умов життя ветеранів;

- впровадження проєктів, які враховують потреби ветеранів, у співпраці з державними структурами;
- організація культурних, спортивних та освітніх заходів для ветеранів і їхніх сімей;
- забезпечення доступу до соціальних послуг і програм.

Інститути громадянського суспільства відіграють ключову роль у зміцненні соціальної єдності, підвищенні якості життя ветеранів та їхніх сімей і розвитку суспільства в цілому, і на рівні з державою можуть надавати соціальні послуги про що свідчить Закон України “Про соціальні послуги” № 2671-VIII від 17 січня 2019 року [14]. Надавачі соціальних послуг здійснюють свою діяльність у межах законодавства про соціальні послуги, керуючись установчими та іншими документами, які визначають перелік послуг і категорії осіб, що мають право на їх отримання. При цьому забезпечується відповідність їхньої діяльності критеріям, встановленим Кабінетом Міністрів України [27].

Згідно цих нормативних документів надавачами соціальних послуг можуть бути представники державного, комунального або недержавного секторів.

До надавачів соціальних послуг недержавного сектору належать підприємства, установи, організації (за винятком тих, що визначені у частині другій цієї статті), а також громадські об'єднання, благодійні та релігійні організації, фізичні особи – підприємці й фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до цього Закону без ведення підприємницької діяльності [14].

Надавачі соціальних послуг зобов'язані не лише забезпечувати якісне та професійне надання послуг, але й організовувати навчання та підвищення кваліфікації своїх працівників. При цьому держава фінансує відповідні послуги, які надаються інститутами громадянського суспільства.

Це є важливим кроком у підвищенні якості надання соціальних послуг ветеранам та членам їх сімей, адже дозволяє залучати широкий спектр фахівців і ресурсів для забезпечення індивідуального підходу до кожного випадку.

Участь недержавного сектору сприяє впровадженню інноваційних методик, підвищенню ефективності послуг та оперативному реагуванню на потреби отримувачів. Такий підхід забезпечує прозорість, гнучкість і конкурентоспроможність у наданні послуг, що є ключовим для адаптації ветеранів та їх сімей до нових соціальних умов.

Інститути громадянського суспільства можуть забезпечувати соціальні послуги з вищою якістю порівняно з державним сектором, що обумовлено наступними факторами:

- оперативніше реагують на виклики, швидко адаптуючи свої програми до потреб цільової аудиторії;
- менш обмежені бюрократичними процедурами, що дозволяє швидко розробляти та реалізовувати рішення;
- сформовані тісні зв'язки з цільовою аудиторією, адже досить часто вони є представниками цільової аудиторії, що дозволяє їм краще розуміти специфічні потреби населення;
- громадські організації та благодійні фонди активно впроваджують сучасні методики та інструменти (наприклад, ЕМДР-терапію чи гендерно-інклюзивний моніторинг), які інколи відсутні в державному секторі;
- мають доступ до міжнародних практик і можуть використовувати додатково грантові кошти для проведення певних заходів;
- інститути громадянського суспільства дбають про свою професійну репутацію, й це їх мотивує працювати ефективно та прозоро;
- спрямовані на досягнення конкретних результатів, а не лише на виконання формальних завдань;
- активно працюють із волонтерами та фахівцями, які часто мають високу мотивацію.

На відміну від державних структур, інститути громадянського суспільства працюють із меншою кількістю формальних перепон, що дозволяє швидше залучати ресурси та впроваджувати програми. Також інститути

громадянського суспільства спеціалізуються на роботі з конкретними вразливими групами забезпечуючи адресну допомогу.

Державні органи, хоч і мають більші ресурси, часто працюють за застарілими алгоритмами та стикаються з браком гнучкості та ефективності. Водночас співпраця між державою та інститутами громадянського суспільства може створювати синергію для якіснішого надання послуг.

Сучасний стан реінтеграції ветеранів в Україні характеризується активними зусиллями з боку держави щодо створення правових і соціальних умов для успішної адаптації військовослужбовців, які повертаються до мирного життя. Однак, попри позитивні зміни в законодавчій та нормативно-правовій базі, існують значні проблеми у впровадженні реінтеграційних програм, що вимагає подальшої уваги та вдосконалення.

Нормативно-правова база для реінтеграції ветеранів перебуває на етапі розвитку, а значення державних програм і соціальних ініціатив поступово зростає. Водночас, законодавчі акти, що визначають права ветеранів, потребують уточнення та адаптації для забезпечення більш ефективного функціонування механізмів реінтеграції, особливо в контексті психологічної допомоги, соціальної адаптації та трудової реінтеграції.

Соціальна підтримка ветеранів є важливою складовою реінтеграції, проте системи медичної, психологічної та професійної допомоги в Україні ще недостатньо ефективні, що створює перешкоди для повної адаптації ветеранів до мирного життя. Враховуючи значний вплив війни на психічне здоров'я, необхідно посилити заходи з реабілітації, враховуючи сучасні методи лікування.

Залучення громадянського суспільства до процесу реінтеграції є важливим аспектом. Багато ініціатив реалізуються в партнерстві з неурядовими організаціями та волонтерами, що дозволяє оперативно реагувати на проблеми ветеранів, однак для більшого ефекту необхідно вдосконалити координацію між державними і громадськими структурами.

Трудова реінтеграція ветеранів потребує розвитку відповідних програм підвищення кваліфікації, створення можливостей для працевлаштування та сприяння підприємницьким ініціативам. Програми перекваліфікації та підтримка малого та середнього бізнесу серед ветеранів мають великий потенціал для забезпечення фінансової стабільності та самостійності.

Програми реінтеграції мають бути комплексними та враховувати індивідуальні потреби кожного ветерана, зокрема для тих, хто пережив травматичні події, втратив рідних та близьких або не може повернутися до попередньої професійної діяльності. Врахування гендерних та інклюзивних аспектів є також важливим для забезпечення рівних можливостей для ветеранів та ветеранок.

Враховуючи вище зазначене, реінтеграція ветеранів в Україні потребує комплексного підходу, врахування досвіду міжнародних практик та постійного моніторингу ефективності існуючих програм.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження ми дійшли до наступних висновків:

1. Відповідно до першого завдання: визначено та досліджено теоретичні засади процесу реінтеграції ветеранів в Україні, він розглядається як комплексний процес соціальної адаптації, включення в суспільство та забезпечення умов для повноцінної участі у житті громади. Успішна реінтеграція передбачає міжсекторну взаємодію та включає психологічну, соціальну, економічну і правову підтримку. Основними теоретичними підходами до реінтеграції є системний, міждисциплінарний та інклюзивний.

2. Відповідно до другого завдання: визначено роль держави, недержавного сектору, міжнародних інституцій й організацій в процесі реінтеграції ветеранів в Україні. Роль держави в реінтеграції ветеранів полягає у створенні нормативно-правового підґрунтя, фінансуванні програм, координації зусиль різних акторів і забезпеченні інституційної підтримки. Недержавний сектор (громадські організації, благодійні фонди, волонтери) здійснює важливу роль у впровадженні адаптаційних програм, підтримці ветеранів та їх родин, зокрема через волонтерські та освітні ініціативи. Міжнародні інституції сприяють залученню ресурсів, експертної підтримки та обміну досвідом у галузі реінтеграції ветеранів.

3. Відповідно до третього завдання: досліджено нормативно-правову базу та державну політику реінтеграції ветеранів в Україні, спрямованих на підтримку ветеранів. Державна політика реінтеграції ветеранів включає нормативні акти з соціального захисту, фізичної реабілітації, професійного навчання та працевлаштування. Попри чинне соціальне забезпечення, дослідження виявило прогалини у координації між державними структурами, відсутність ефективних механізмів контролю за виконанням програм та недоліки в адаптації законодавства до сучасних викликів.

4. Відповідно до четвертого завдання: досліджено державні програми та ініціативи, спрямовані на підтримку ветеранів в Україні. Серед ключових державних програм - створення центрів ветеранського розвитку; грантування ветеранського бізнесу; фінансування перекваліфікації та отримання вищої освіти ветеранами; прийняття Програми підтримки ветеранів і ветеранок у кожній області України, яка відповідає потребам саме цієї спільноти у регіоні. Програми мають значний потенціал, проте недостатнє фінансування та брак інклюзивного підходу обмежують їхню результативність. Психологічна реабілітація ветеранів повинна стати пріоритетною в рамках державної політики, оскільки більшість ветеранів стикаються з проблемами ПТСР та психологічного вигорання. Враховуючи це, надання психологічної підтримки повинно бути організовано на всіх етапах реінтеграції.

5. Відповідно до п'ятого завдання: узагальнено ключові аспекти політики реінтеграції ветеранів в Україні. Серед яких комплексність (поєднання соціальної, економічної, психологічної підтримки); інклюзивність (урахування потреб ветеранів різних соціальних категорій); міжсекторна співпраця (держави, громадського сектору, міжнародних організацій); контроль і моніторинг ефективності програм.

Підтримка ветеранів на ринку праці є ключовим фактором у їх успішній реінтеграції. Необхідно посилити співпрацю між державними установами, приватним сектором і громадськими організаціями для створення додаткових можливостей для працевлаштування, перекваліфікації та підприємницької діяльності ветеранів.

Реінтеграція ветеранів є багатограним процесом, який вимагає стратегічного підходу з боку держави та міжвідомчої координації.

Рекомендації щодо удосконалення державної політики реінтеграції ветеранів включають: розробку інтеграційних програм для ветеранів, створення інклюзивних безбар'єрних спеціалізованих закладів для надання комплексної допомоги ветеранам, удосконалення правового регулювання, збільшення фінансування соціальних програм, створення умов для ефективної

працевлаштованості та подолання психологічних травм, а також розвиток національних і місцевих ініціатив у підтримці ветеранів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичне дослідження «Портрет ветерана російсько-української війни 2014-2022 рр.» // Український ветеранський фонд. – URL: https://veteranfund.com.ua/opportunity/portret_veterana
2. Байден підписав оборонний бюджет США на 2024 рік. Радіо Свобода від 23.12.2023 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oboronnyy-byudzheth-ssha-bayden/32743877.html>
3. Бойко-Бузіль Ю. Правові та психологічні основи поняття «Реінтеграція учасників бойових дій». Вісник Львівського університету. Серія психологічних наук. 2021. Вип 9. С. 28–34.
4. Горбенко С., Хома В. Шпанчук Г. Досвід адаптації військовослужбовців до цивільного життя в США. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил. 2014. № 2. С. 42–44
5. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej>
6. Грант на сад. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-sad>
7. Грант на виробництво переробної промисловості. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-pererobne-pidpriyemstvo>
8. Seeds of Bravery: Грантова підтримка українським технологічним стартапам та малим і середнім підприємствам URL: <https://granty.org.ua/seeds-of-bravery-grantova-pidtrymka-ukrayinskym-tehnologichnym-startapam-ta-malym-i-serednim-pidpriyemstvam.html>
9. Дацюк І. П. Порівняльний аналіз механізмів соціально-правового захисту військовослужбовців у розвинутих країнах світу. Державне будівництво: електрон. наук. фахове вид. 2007. № 2. С. 14–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_48
10. Є.Робота. URL: <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota>

11. Закон України "Про боротьбу з тероризмом" від 20.03.2003. Редакція від 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
12. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 22, ст. 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
13. Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, у яких встановлено факт втрати особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей». Від 26.01.2022. Редакція від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text>
14. Закон України «Про соціальні послуги». Від 17.01.2017 р. Редакція від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
15. Закон України «Про статус ветеранів війни, забезпечення їх соціального захисту». Від 22.10.1993. Редакція від 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Текст>
16. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну – дослідження Громадянської мережі ОПОРА. Від 05.07.2023. URL : <https://www.oporaua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherez-viinu-doslidzhennia-gromadianskoyi-merezhi-opora-24791>
17. Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні знову зростає — дані МОМ. Від 01.09.2022 URL : <https://ukraine.iom.int/uk/news/kilkist-vnutrishno-peremishchenykh-osib-v-ukrayini-znovu-zrostaye-dani-mom>
18. Конвенція про права осіб з інвалідністю. Від 13.12.2006. Редакція від 19.06.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
19. Кучер В.А. Соціальне партнерство в системі соціального захисту учасників АТО: постановка проблеми. Економіка та держава: наук.-практ. журнал. Серія: державне управління. 2019. № 1(9)
20. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС. January 2022. Publisher: Харків: Вид-во ХГУ «НУА», 2022
21. Міністерство економіки України. Гранти на власну справу. URL: <https://vlasnaspravagrant.com.ua/>

22. Міністерство у справах ветеранів України. Є.Ветеран. URL: <https://eveteran.gov.ua/>
23. Міністерство у справах ветеранів. Про громадську раду. URL: <https://mva.gov.ua/media/1/kablukova>
24. Міністерство соціальної політики України. Наказ Про затвердження Класифікатора соціальних послуг. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>
25. Національний Банк України. Зміна реального ВВП у 2022 році від 14.04.2023р. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2022-rotsi>
26. Постанова Кабінету Міністрів України №120 від 04.02.2023 р. Редакція 06.10.2023 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/120-2023-%D0%BF#Text>
27. Постанова Кабінету Міністрів України № 185 від 03.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF#Text>
28. Постанова Кабінету Міністрів України № 187 від 22.02.2006 р. Редакція від 14.02.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2006-%D0%BF#Text>
29. Постанова Кабінету Міністрів України №1306 від 07.12.2023 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2023-%D0%BF#Text>
30. Постанова Кабінету Міністрів України № 887 від 22.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-2023-%D0%BF#n2>
31. Постанова Кабінету Міністрів України № 996 від 03.11.2010 р. Редакція від 27.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>
32. Постанова Кабінету Міністрів України № 1057 від 27.12.2017 р. Редакція від 20.02.2019 URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/375532_480646
33. Практичний посібник із комплексних стандартів щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції. ПРООН в Україні. 2017. 248 с.

34. Програма реінтеграції ветеранів // Департамент США of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov>
35. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року : матер. щоріч. доп. / [В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.] ; заг. ред. Ю. Каплан. – Київ : НІСД, 2022. – 56 с.
36. Портрет ветерана. Навчально-аналітичний відділ Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів. 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/portrait-of-veteran>
37. Реінтеграція ветеранів в Україні. Національне опитування. МОМ. 2022. Лютий. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resources/reintehratsiya-veteraniv-v-ukrayini-natsionalne-opytuvannya>
38. Служба працевлаштування та навчання ветеранів // Міністерство праці США. URL: <https://www.dol.gov/agencies/vets/about/advisorycommittee>
39. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. Підсумковий аналітичний звіт МОМ ООН Міграція від 11.2023. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd1861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf
40. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.
41. Тілікіна Н. В., Пеша І. В. Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності // Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". — 2023. — №5.
42. Український ветеранський фонд. Соціологічне опитування. «Потреби ветеранів – 2023». URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/the-needs-of-veterans-2023>
43. Указ Президента України «Про національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 рік-2026 роки» від 27.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

44. Шевченко Т. Г. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847. — С. 450-512.
45. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 2001. ISBN 966-00-0625-X.
46. Шлях ветеранів та ветеранок. Дослідження. Ветеран Хаб. 2023. URL: <https://veteranhub.com.ua/shlyah-veterana>
47. Явір В. А. Реінтеграція тимчасово окупованих територій як завдання етнонаціональної політики України. Правова держава. 2017. Вип. 28. С. 437–444.
48. Altschuler G. C., Blumin S. M., G.I. Bill: The New Deal for Veterans, Oxford University Press, 2009, XI, 246 p. [in English];
49. Casey S., Selling the Korean War. Propaganda, Politics, and Public Opinion in the United States, 1950–1953, Oxford University Press, 2008, XI, 476 p. [in English]
50. Department of Veterans Affairs, Functional Organization Manual, Version 6, Office of Enterprise Integration Office of Policy and Interagency Collaboration (008D), Washington, DC 20420, 2020, P. 20, 64, 167–168 [in English])
51. Veterans' Employment and Training Service // US Department of Labor — Режим доступу до ресурсу: <https://www.dol.gov/agencies/vets/about/advisorycommittee>
52. Veteran Reintegration Program // US Department of Veterans Affairs — Режим доступу до ресурсу: <https://www.va.gov>
53. Klein M. M., Commemorating the American Revolution: The Bicentennial and Its Predecessors, New York History, Vol. 58, No. 3, July, 1977, P. 263–265, 275–276 [in English];
54. McDonnell M. A., The American War for Independence as a Revolutionary War, American History: Oxford Research Encyclopedia, Oxford University Press USA, 2016, 28 p. [in English].

55. Mettler S., *Soldiers to Citizens: The G.I. Bill and the Making of the Greatest Generation*, Oxford University Press, 2005, XVI, 252 p. [in English];
56. Public Law 100-527, October, 25, 1988 (An Act To establish the Veterans' Administration as an executive department, and for other purposes) [in English]
57. Purcell S. J., *Sealed with Blood: War, Sacrifice, and Memory in Revolutionary America*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2002, P. 4–5 [in English]
58. United States Code, Title 38, Section 101 (2) [in English].